

MISLAV GABELICA

PRAVAŠTVO U GOSPIĆU OD 1880-ih DO 1914.

Mislav Gabelica
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19
HR 10000 Zagreb
mislav.gabelica@pilar.hr

UDK: 94(497.5Gospić)“1880/1914“
329
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2018-74-9

Autor u članku obrađuje razvoj pravaške organizacije u Gospiću te analizira društvene i ideološke razlike između njezinih pristaša, koje su prema njegovom sudu uzrokovale stalne sukobe unutar te organizacije. U razdoblju od 1895. do 1914. godine autor u Gospiću primjećuje dvije pravaške grupe: jednu koja je okupljala pripadnike gospićkoga višeg društvenog sloja i gdje su dominirali trgovci visoko rangirani na imovinskoj ljestvici te drugu, koja je u odnosu prema prvoj grupi okupljala pripadnike nižeg društvenog sloja i gdje je uz trgovce nižih prihoda u velikoj mjeri sudjelovalo i svećenstvo gospićke okolice. Mada su se i jedna i druga grupa smatrale pravašima, autor među njima osim društvenih razlika primjećuje i velike ideološke razlike, koje su bile osobito vidljive u nacionalnom dijelu pravaškog programa. Prva, imućnija pravaška grupa, u kojoj su se isticali Marko Došen te Lovre Pavelić i njegovi sinovi, u prvi je plan stavljala državnopravni dio pravaškog programa te je težila ostvarenju hrvatske državne neovisnosti u suradnji s hrvatskim pravoslavnim stanovništvom, priznajući zauzvrat tomu stanovništvu srpski nacionalni karakter. Druga grupa, u kojoj su se isticali Ivan Bušljeta, Dragutin Smojver i pop Stipe Vučetić, u prvi je plan stavljala nacionalni dio pravaškog programa, u skladu s kojim je negirala srpski nacionalni karakter hrvatskom pravoslavnom stanovništvu te je izbjegavala bilo kakav dodir s političkim predstavnicima toga stanovništva, zbog kojega bi bili prisiljeni dati mu nacionalne koncesije u Hrvatskoj. Sukob ovih dviju grupa u Gospiću kulminirao je 1908. godine, kada je i na nacionalnoj razini došlo do raskola Starčevićeve hrvatske stranke prava, unutar koje su dotad djelovale obje gospićke pravaške grupe. Smirenje ovoga sukoba autor je zabilježio u godinama uoči Prvoga svjetskoga rata te smatra da je do toga, između ostaloga, došlo i zbog toga što je u to vrijeme Pavelić-Došenova grupa ocijenila da je njezina politika hrvatsko-srpske sloge doživjela neuspjeh.

Ključne riječi: Gospić, pravaštvo, frankovci, milinovci

Uvod

Cilj je ovoga rada istražiti razvoj pravaške organizacije u Gospiću te ideološke i društvene razlike među njezinim pristašama, koje su do početka

Prvoga svjetskoga rata uzrokovale stalne sukobe u njezinim redovima. Ovo je istraživanje s jedne strane omeđeno 90-im godinama 19. stoljeća, kada se Gospić i njegova okolica afirmiraju kao jedno od važnijih pravaških središta u Ličko-krbavskoj županiji. S druge strane omeđeno je izbijanjem Prvoga svjetskog rata, kada politička aktivnost u Banskoj Hrvatskoj zamire u onoj formi, u kojoj je vođena do tada, da bi se nakon rata pojavila u posve novoj formi. Na početku ovoga razdoblja, 1895. godine, raskolom u Stranci prava na hrvatskoj političkoj sceni nanovo su izmiješane karte u staroj političkoj igri, koja se vodila između političkih čimbenika koji su hrvatsko pitanje željeli riješiti na temelju jugoslavenske nacionalno-političke ideje te onih koji su ga željeli riješiti na temelju hrvatske nacionalno-političke ideje. Ovim se raskolom od matične Stranke prava odvojila grupa pravaša pod vodstvom Ante Starčevića i Josipa Franka te osnovala Čistu stranku prava. Mada su u samom raskolu veliku ulogu odigrale osobne netrpeljivosti između čelnika ovih dviju pravaških grupa,¹ među njima su se u početku nazirale, a kasnije će postati jasno vidljive i ideološko-političke razlike, koje će te dvije grupe podijeliti u dva oprečna svijeta.

Ono što je u trenutku raskola izrazito razdvajalo čelnike matične Stranke prava od čelnika Čiste stranke prava bila je odlučnost prvih da uspostave politički savez s Neodvisnom narodnom strankom,² čija je nagodbenjačka tradicija u državnom pravnom smislu te jugoslavenska tradicija u nacionalnom smislu bila u opreci dvama temeljnim pravaškim načelima: negaciji zakonitosti Hrvatsko-ugarske nagodbe i negaciji postojanja srpskog naroda u hrvatskim zemljama.³ Nakon raskola matična Stranka prava stupila je prvo u dvije izborne koalicije s Neodvisnom narodnom strankom (1897., 1901.), zatim su te dvije stranke 1902. godine ustrojile trajnu koaliciju, da bi se 1903. godine potpuno fuzionirale u jedinstvenu stranku pod imenom Hrvatske stranke prava. Usporedno s tim matična Stranka prava, odnosno Hrvatska stranka prava postupno je prihvaćala ideološko-politička načela Neodvisne narodne stranke te je zaključno s 1905. godinom, kada je Hrvatska stranka prava prihvatila Riječku rezoluciju te stupila u Hrvatsko-srpsku koaliciju, ova grupa pravaša priznala zakonitost Hrvatsko-ugarske nagodbe te ne samo postojanje, nego i nacionalnu ravnopravnost srpskog naroda u hrvatskim zemljama.⁴ Fuzijom s Hrvatskom pučkom naprednom strankom u Hrvatsku ujedinjenu samostalnu stranku 1910. godine Hrvatska

¹ S. MATKOVIĆ, 2001, 57–60.

² S. MATKOVIĆ, 2001, 61–63.

³ M. GABELICA, 2013, 283–284.

⁴ M. GROSS, 1968, 221–223; T. CIPEK – S. MATKOVIĆ, 2006, 494–496.

stranka prava je i formalno odbacila pravaški politički program i pravaško ime kao zadnje dijelove svoga pravaškog identiteta.⁵

Prvi predsjednik Čiste stranke prava bio je Ante Starčević, da bi nakon njegove smrti (1896.) predsjednikom postao Josip Frank, koji je ovoj stranci dao ključni identitet, pa su njezine pristaše nazivani frankovcima. Čista stranka prava je do raspada Monarhije zastupala pravaški politički program iz 1894. godine, kojemu je cilj bio ujedinjenje svih hrvatskih i eventualno slovenskih zemalja "u jedno samostalno državno tijelo, u okviru habsburške monarhije". Ovaj je program Čista stranka prava u svojim počecima češće tumačila kao zahtjev za (kon)federalnim preustrojem Monarhije, da bi ga nakon 1905. godine u većoj mjeri počela tumačiti u trijalističkom smislu.⁶ U hrvatskoj se historiografiji tvrdi da se Čista stranka prava baš od 1905. godine počela okretati suradnji s protodualističkim, velikoaustrijskim čimbenicima u Monarhiji,⁷ no zbog činjenice da je ova stranka prihvaćanjem trijalističkog modela preustroja Monarhije prihvatila i mogućnost evolucije, a ne samo ukidanja dualizma svjedoči, da je ona od tog vremena itekako računala i na mađarske, odnosno dualističke političke čimbenike. Tomu u prilog govori i odnos ove stranke prema Hrvatsko-Ugarskoj nagodbi. Iako je načelno bila protunagodbena stranka, Čista stranka prava je na prijelazu stoljeća težište svoje politike prebacila na borbu za financijsku samostalnost Banske Hrvatske unutar nagodbenog okvira.⁸ U narednom razdoblju bila je spremna i suspendirati svoj politički program kako bi se u nagodbenom okviru domogla vlasti, što bi joj omogućilo postupno ostvarenje tog programa. Pritom je postojeći državnopravni položaj Banske Hrvatske, stvoren Hrvatsko-Ugarskom nagodbom, počela tumačiti i u subdualističkom smislu, odnosno kao položaj koji je na korak prema čistom trijalizmu.⁹

Iako je ova stranka od svoga nastanka pa do raspada Austro-Ugarske Monarhije jedina od svih pravaških stranaka u Banskoj Hrvatskoj zadržala nepromijenjeni pravaški program iz 1894. godine, osnovno obilježje ove stranke ipak je bio njezin nacionalni, nezapisani program, koji se temeljio na nauku Ante Starčevića. Naime, ova je stranka uz hrvatske unioniste jedina od hrvatskih stranaka u svim hrvatskim zemljama dosljedno odbacivala jugoslavenstvo te na njemu zasnovan politički program, bez obzira radilo se o mogućnosti stupanja hrvatskih zemalja u državnu zajednicu sa Srbijom ili stvaranja hrvatske države,

⁵ T. CIPEK – S. MATKOVIĆ, 2006, 638–642.

⁶ S. MATKOVIĆ, 2001, 50.

⁷ S. MATKOVIĆ, 2001, 62.

⁸ S. MATKOVIĆ, 2001, 106–112.

⁹ M. GABELICA, 2013, 288–291.

koja bi uz hrvatski imala i srpski nacionalni karakter. Zbog toga je ova stranka kroz sve vrijeme svoga postojanja u Austro-Ugarskoj Monarhiji pobijala ne samo nacionalno-političke zahtjeve Srba nego i samo postojanje srpskog naroda u hrvatskim zemljama, definirajući ih kao pravoslavno stanovništvo dijelom vlaškoga, dakle neslavenskoga, a dijelom hrvatskoga porijekla, koje je bilo umjetno srbizirano.

Nakon određenja dvaju glavnih političkih aktera pravaške političke scene tijekom većeg dijela ovog razdoblja, koji su predstavljali dva oprečna pola, između čijih se krajnosti kretalo pravaštvo toga razdoblja, potrebno je odrediti i mjesto radnje, koja je predmet ovog članka. U ovo vrijeme Gospić je bio sjedište Ličko-krbavske županije, koja je ustrojena nakon sjedinjenja Vojne krajine s Banskom Hrvatskom, 1881. godine, a sastojala se od bivših krajiških pukovnija Ličke i Otočke te manjeg dijela Ogulinske. Ličko-krbavska županija je uz gradove Zagreb, Varaždin, Osijek i Zemun, koji su se nalazili izvan županijskog sustava i bili izravno podređeni hrvatskoj zemaljskoj vladi, bila jedna od osam županija Banske Hrvatske.¹⁰ Županije su se u to vrijeme dijelile na upravne kotare, a upravni kotari na upravne općine. Ličko-krbavska županija dijelila se na devet upravnih kotara te na grad Senj, koji je bio gradska općina u rangu kotara i bio izravno podređen županijskoj vlasti. Gospić je bio sjedište jednog od tih kotara, kojem su pripadale upravne općine: Gospić, Karlobag, Lički Osik, Medak i Smiljan. Budući da su kotari bili isključivo upravne jedinice, koje nisu imale vlastitu samoupravu, političke stranke su politički utjecaj u Gospiću mogle ostvariti na razini županije i na razini gospićke upravne općine. Županije su, naime, imale određene samoupravne ovlasti, koje su se ostvarivale posredstvom županijskih skupština, u koje se polovica zastupnika delegirala s područja čitave županije na temelju imovinskog cenzusa, a polovica je birana na izborima po upravnim kotarima. Upravne općine bile su jedinice mjesne samouprave, koju su te jedinice ostvarivale putem biranog općinskog zastupstva i po njemu imenovanog općinskog poglavarstva.¹¹

Kako je u vrijeme kojim se ovaj članak bavi uglavnom bilo dovršeno poistovjećivanje pravoslavnog stanovništva u Banskoj Hrvatskoj sa srpskom nacionalnošću, pravaške stranke, a osobito Čista stranka prava, svoje su pristaše mogle stjecati uglavnom među katoličkim stanovništvom Ličko-krbavske županije te su znatniji politički utjecaj mogle imati samo u onim

¹⁰ B. VRANJEŠ-ŠOLJAN, 1996, 99–111.

¹¹ Ž. HOLJEVAC, 2009, Knjiga I., 434–435.

političkim jedinicama, u kojima je katoličko stanovništvo bilo u većini.¹² Prema popisu stanovništva iz 1910. godine, na području Ličko-krbavske županije pravoslavno stanovništvo bilo je u blagoj većini te je od ukupno 204 710 stanovnika te županije bilo 100 620 katolika i 104 041 pravoslavac. U isto vrijeme u upravnom kotaru Gospić katoličko stanovništvo imalo je blagu većinu te je od ukupno 35 313 stanovnika toga kotara bilo 18 527 katolika i 16 672 pravoslavca. U upravnoj općini Gospić katolici su imali znatniju većinu te je od 10 002 stanovnika te općine katolika bilo 6 478, a pravoslavaca 3 510, pri čemu je u samom naselju Gospić od ukupno 3 008 stanovnika bilo 2 338 katolika i 658 pravoslavaca.¹³

Osim na upravne kotare, prostor hrvatskih županija se za potrebe saborskih izbora dijelio i na izborne kotare, čije se granice nisu podudarale s granicama upravnih kotara. Prostor Ličko-krbavske županije se dijelio na deset izbornih kotara, pri čemu je Gospić bio sjedište jednog od njih. Gospićkom izbornom kotaru pripadale su upravne općine Gospić, Medak i Lički Osik, dok su upravne općine Karlobag i Smiljan, koje su pripadale gospićkom upravnom kotaru, pripadale izbornom kotaru sa sjedištem u Karlobagu.¹⁴ Prema popisu stanovništva iz 1910. godine, u izbornom kotaru Gospić pravoslavno stanovništvo imalo je znatniju većinu te je od ukupno 25 573 stanovnika tog izbornog kotara bilo 9 420 katolika i 16 090 pravoslavaca.¹⁵ No, kako za saborske izbore nije bilo općeg prava glasa, nego je to pravo bilo ograničeno imovinskim cenzusom, u izbornom kotaru Gospić katolički izbornici su bili u blagoj većini te je od ukupno 905 izbornika u tom izbornom kotaru, prema stanju od 1910. godine, bilo 477 katoličkih i 428 pravoslavnih izbornika.¹⁶ Ovakva nacionalna struktura stanovništva gospićkih teritorijalno-političkih jedinica uvjetovala je situaciju da su tamošnji pravaši najveći politički uspjeh ostvarivali na izborima za općinsko zastupstvo u Gospiću. Nešto slabije rezultate postizali su na izborima za županijsku skupštinu u gospićkom upravnom kotaru, a najslabije na saborskim izborima, na kojima su morali sklapati izborne kompromise s drugim hrvatskim strankama.

¹² O složenom procesu formiranja nacionalnih identiteta u bivšem krajiškom prostoru vidi: M. ŠARIĆ, 2009, Knjiga I., 325–384.

¹³ Glavni rezultati popisa žiteljstva od 31. prosinca 1910. po prebivalištima, *Popis žiteljstva od 31. XII. 1910. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, 1914, 2–40.

¹⁴ Hrvatski državni arhiv (HDA), Predsjedništvo zemaljske vlade (PrZV), kut. 773., br. 6-1a, 3526/1910.

¹⁵ HDA, PrZV, kut. 914., Žiteljstvo (muško i žensko) izbornih kotara po sadašnjem izbornom redu

¹⁶ HDA, PrZV, kut. 914., Sumarni statistički iskaz izbornika (Temeljem listina sastavljenih prema ustanovama izborne reforme od 28. svibnja 1910.)

Uz postojeću literaturu te arhivske izvore, osobito vrijedan izvor podataka za temu, kojom se ovaj članak bavi, nalazi se u dva lista, *Hrvatu* i *Starčevićancu*, koje su pristaše gospićkih pravaških organizacija objavljivali koncem 19. i početkom 20. stoljeća. Prvi od tih listova, *Hrvat*, većim dijelom svoga izlaženja bio je glasilo frankovačke gospićke organizacije. Počeo je izlaziti u listopadu 1894. godine kao polumjesečnik.¹⁷ Od srpnja 1904. godine ovaj je list izlazio kao tjednik, zatim je od siječnja 1905. do siječnja 1908. godine izlazio dva puta tjedno, da bi potom do svoga gašenja u prosincu 1911. godine ponovo izlazio kao tjednik. List je čitavo vrijeme izlazio u Gospiću, osim u razdoblju od siječnja 1909. do veljače 1910. godine, kada mu je odgovorni urednik bio perušički učitelj Marko Badovinac. Tada je u zaglavlju lista stajalo da list izlazi u Perušiću, mada je i u to vrijeme list bio glasilo gospićke frankovačke organizacije te je bio tiskan u Prvoj ličkoj tiskari Marijana Župana u Gospiću.

Drugi od tih listova, tjednik *Starčevićanac*, počeo je izlaziti u siječnju 1907. godine u Gospiću kao glasilo gospićkih frankovačkih disidenata. Ovaj list izlazi do studenoga 1907. godine, kada se s privremenim zatišjem sukoba unutar gospićke frankovačke organizacije nakratko gasi. Ponovnim razbuktavanjem sukoba list ponovo počinje izlaziti već u veljači 1908. godine i izlazi do svibnja iste godine i konačnog raskola u frankovačkoj stranci, kada se potpuno gasi. U isto vrijeme frankovački disidenti u Zagrebu pokreću istoimeni list, koji nije bio glasilo gospićke pravaške organizacije nego "pučki list", koji je do svoga ugasnuća koncem 1910. godine pisanjem pokrивao čitavu Bansku Hrvatsku.

Gospićki pravaši, njihove poslovne i obiteljske veze

Tijekom 80-ih godina 19. stoljeća, u razdoblju koje je prethodilo pravaškom raskolu, Stranka prava je saborske mandate u ličkim kotarima osvajala u senjskom, brloškom, karlobaškom i perušičkom izbornom kotaru te u tada postojećem izbornom kotaru sa sjedištem u Brinju, koji je 1888. godine, u sklopu zadnjeg teritorijalno-upravnog preustroja Banske Hrvatske ukinut, a njegove su se tri općine pripojile izbornom kotaru u Senju, Brlogu i Selcima, izbornom kotaru

¹⁷ U katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te ponegdje u literaturi navodi se da je list *Hrvat* pokrenut 1895. godine. Drugdje u literaturi se navodi da je list počeo izlaziti 1894. U prvom broju tog lista, koji se nalazi u NSK u Zagrebu, objavljenom 5. siječnja 1895., u zaglavlju stoji da je riječ o prvom broju, no to može značiti i da je riječ o prvom broju objavljenom te godine. U tom se broju u članku pod naslovom "U ime Njegovog Veličanstva kralja" prenosi odluka Kraljevskog sudbenog stola u Gospiću od 27. prosinca 1894. godine o cenzuri nekih članaka koji su objavljeni u 6. broju lista *Hrvat*, od 26. prosinca 1894. Kako je list u to vrijeme bio polumjesečnik, to bi značilo da je list *Hrvat* počeo izlaziti početkom listopada 1894. godine.

u Modruško-riječkoj županiji. U to je vrijeme za jedno od najjačih pravaških uporišta u Banskoj Hrvatskoj važio grad Senj, iz kojega se pravaška ideologija uglavnom trgovačkim vezama širila u njegovo zaleđe. Tomu širenju pridonosila je i činjenica da je za razliku od ostatka Banske Hrvatske većina svećenika Senjske biskupije pristajala uz Stranku prava. Pravaši su većim dijelom toga razdoblja imali većinu u senjskom gradskom zastupstvu te su upravljali gradom. U rukama senjskih pravaša bila je uprava Senjske štedionice, u to vrijeme jedne od većih novčanih zavoda u tom dijelu Banske Hrvatske¹⁸ te su imali odlučujući utjecaj i na upravu Trgovačko-obrtničke komore u Senju, jedne od tri takve komore u Banskoj Hrvatskoj, koja je okupljala trgovce i obrtnike s područja čitave Ličko-krbavske i dijela Modruško-riječke županije.¹⁹ Najutjecajniji senjski pravaš u tom razdoblju bio je pravnik i političar Josip Gržanić.²⁰ Raskolom Stranke prava 1895. godine senjska pravaška organizacija, kojoj su se uz Josipa Gržanića na čelu nalazili profesor bogoslovije na senjskom sjemeništu Niko Veljačić²¹ i trgovac Dragutin Didolić, pristala je uz Čistu stranku prava.²²

Početak 90-ih godina 19. stoljeća i Gospić se počeo profilirati kao snažno pravaško uporište u Ličko-krbavskoj županiji. Tijekom 90-ih godina gospićki pravaši imali su, uz prekid od 1896. do 1899. godine, većinu u gospićkom općinskom zastupstvu te su upravljali općinom. Ipak, u tom razdoblju ni jedinstvena Stranka prava, a nakon njezinog raskola ni Čista stranka prava ni matična Stranka prava nisu isticale svoje kandidate na izborima za gospićki izborni kotar, koji je u to vrijeme bio u posjedu Narodne stranke. U Gospiću je 1891. godine osnovana I. lička štedionica, oko koje će svoj poslovni i politički

¹⁸ J. TURKALJ, 2003, 287–319; J. TURKALJ, 2009, Knjiga I, 407–425.

¹⁹ M. KOLAR, 2001, 153–181. Iako Mira Kolar u svom članku nigdje izričito ne navodi da su pravaši 80-ih godina 19. stoljeća držali upravu senjske Trgovačko-obrtničke komore, prema ondje navedenim članovima ove komore i njezine uprave do 1890. godine jasno je da je ona već 80-ih godina 19. stoljeća bila u pravaškim rukama. Primjerice, tijekom 80-ih godina predsjednik ove komore bio je tadašnji pravaš, trgovac Konrad Zimperman, a podpredsjednik tadašnji pravaš i budući frankovac, trgovac Martin Kosina. Pišući o osnutku senjskog sokolskog udruženja koncem 19. stoljeća, Ante Glavičić naziva K. Zimpermana "vatrenim sljedbenikom pravaških ideja". A. GLAVIČIĆ, 1994, 242. Doduše, kasnije su frankovci za Zimpermana tvrdili, da "nije nigda bio Starčevićanac, još manje oduševljeni Starčevićanac". Još o razpustu gradskog zastupstva u Senju, *Hrvatsko pravo*, (Zagreb), 25. studenoga 1910, 1. To bi moglo značiti da je nakon raskola u Stranci prava 1895. godine, Zimperman pristao uz matičnu Stranku prava. O pripadanju pravaša Martina Kosine frankovcima vidi: S. MATKOVIĆ, 2001, 285.

²⁰ M. KOLAR, 1995, 267–292.

²¹ O velečasnom Niki Veljačiću vidi: S. MATKOVIĆ, 2001, 285–286.

²² Izjave za dr. Antu Starčevića, *Hrvatsko pravo*, 4. studenoga 1895, 2.

utjecaj graditi njezin utemeljitelj i doživotni vlasnik, istaknuti gospićki trgovac, Lovre Pavelić,²³ koji se početkom 90-ih godina nalazio na trećem mjestu najjačih poreznih davatelja u Ličko-krbavskoj županiji.²⁴ Lovrinom smrću 1906. godine vlasništvo nad I. ličkom štedionicom, a time i Lovrin politički utjecaj, prešli su na njegovog najmlađeg sina, Nikolu. Od samoga osnutka oko ove su se štedionice okupljali lokalni pravaši: Josip Nikšić, Marko Došen, brat mu Mate Došen, Željko Bedeković, Frane Vukelić, Božo Ratković i dr., koji su tijekom 90-ih godina sudjelovali u njezinoj upravi. Najistaknutiji od njih bio je trgovac Marko Došen iz Mušaluka (općina Lički Osik), koji je svoje političko djelovanje unutar Stranke prava započeo 80-ih godina 19. stoljeća u Koprivnici, da bi se početkom 90-ih godina nastanio u Gospiću, gdje je nastavio politički djelovati.²⁵ Došen je 1894. godine u Gospiću pokrenuo polumjesečnik *Hrvat*, list pravaške orijentacije, kojem je on bio prvi odgovorni urednik, dok je prvi vlasnik i izdavač lista bio upravitelj župe u Boričevcu (općina Donji Lapac) Nikola Gršković.

Iako je najstariji Lovrin sin, zagrebački zubar Ante Pavelić, bio jedan od čelnih ljudi Čiste stranke prava, gospićka pravaška organizacija je nakon pravaškog raskola iz 1895. godine jasno podržala matičnu Stranku prava (domovinaše).²⁶ Zbog toga se Nikola Gršković kao frankovac odrekao vlasništva nad listom *Hrvat*,²⁷ koje je preneseno na gospićkog trgovca, pravaša Božu Ratkovića. Kako je u isto vrijeme Marko Došen zbog posla nakratko napustio Gospić, odgovorni urednik lista *Hrvat* postao je predsjednik gospićke pravaške organizacije, trgovac Josip Nikšić,²⁸ koji se u drugoj polovici 90-ih nalazio na 30. mjestu najvećih poreznih davatelja u županiji.²⁹ Josip Nikšić i Marko Došen bili su rodbinski povezani ženidbom za dvije sestre,³⁰ Katarinu i Josefinu rođene

²³ A. TOMLJENOVIC, 2013, 336, 339. U dijelu literature donosi se netočan podatak da je obitelj Pavelić bila vlasnik Hrvatske dioničke štedionice u Gospiću. I. BRILIĆ, 2017, 164.

²⁴ Oglas, *Narodne novine*, (Zagreb), 21. ožujka 1890., 4.; Iskaz najjačih porezovnikah-skupštinarah županije ličko-krbavske za god. 1891, *Narodne novine*, 23. ožujka 1891, 1. Kasnije se Lovri u poslovanju pridružio sin Nikola, između kojih su se od tada dijelila porezna davanja njihova poduzeća, pa su unatoč tomu što je to poduzeće u narednom razdoblju bilježilo rast, Lovro i Nikola Pavelić pali na 6. i 7. mjesto najvećih poreznih davatelja u županiji. Priobćujemo imenik najjačih porezovnika skupštinarah županije ličko-krbavske za god. 1898, *Hrvat*, 21. veljače 1898, 4; Vidi grafikon poreznih davanja Lovre Pavelića od 1895. – 1903. u: S. MATKOVIĆ, 2001, 275.

²⁵ S. MATKOVIĆ, 2001, 321–322; S. RAVLIĆ, 1997, 95–96.

²⁶ Tko je kriv prelomu?, *Hrvatsko pravo*, 7. veljače 1896, 2.

²⁷ Pro domo, *Hrvat*, 5. veljače 1896, 1–2.

²⁸ Našim čitateljima, *Hrvat*, 5. siječnja 1896, 3.

²⁹ Priobćujemo imenik najjačih porezovnika skupštinarah županije ličko-krbavske za god. 1898, *Hrvat*, 21. veljače 1898, 4.

³⁰ N. BIČANIĆ, 1995, 329.

Kovačević.³¹ Kasnije su njihove rodbinske veze produbljene udajom Josipove kćeri Marije za profesora na gospićkoj gimnaziji Luku Trgovčevića,³² koji je bio rođak Marka Došena.³³ Povratkom u Gospić 1897. godine Marko Došen postaje i vlasnik i odgovorni urednik *Hrvata*.

Ako se uzme u obzir da je, osim osobnih razloga, raskol u Stranci prava nastao i zbog ideološkog približavanja onih pravaša, koji su ostali u matičnoj Stranci prava, nacionalnoj politici Neodvisne narodne stranke, koja se zalagala za sporazum sa Srbima, onda bi i priklanjanje gospićke pravaške organizacije matičnoj Stranci prava mogli tražiti u njihovom podupiranju takve politike. U tom kontekstu vrijedno je zabilježiti poslovno-rodbinske veze Lovre Pavelića s uglednom gospićkom pravoslavnom obitelji Ristović. Rodonačelnik ove obitelji Nikola Ristović bio je vlasnik pivovare u Kaniži te je početkom 90-ih godina sa sinom Konstantinom (Kostom)³⁴ dijelio osmo i deveto mjesto najvećih poreznih davatelja u Ličko-krbavskoj županiji.³⁵ Konstantin (Kosta) Ristović početkom 90-ih godina bio je član ravnateljstva Srpske štedionice u Gospiću³⁶ te je u isto vrijeme stupio i u ravnateljstvo I. ličke štedionice.³⁷ Poslovnu suradnju s obitelji Pavelić obitelj Ristović je u svibnju 1911. godine okrunila ženidbom Lovrinog srednjeg sina Stjepana s Kostinom kćeri Ninom Ristović.³⁸ Unatoč

³¹ Prema Stanju duša u župi Gospić, trgovac Josip Nikšić, koji je umro 28. 2. 1922, oženio je Katarinu rođ. Kovačević, umrlu 7. 1. 1912. HDA, DVD: 365, Matične knjige rimokatolika, Župa Gospić, Status animarum: 1910. U siječnju 1894. godine gospićki trgovac Marko Došen, sin Dane i Marije Došen iz Mušaluka, oženio je udovicu Josefinu Vukelić rođ. Kovačević. Kumovi su im bili Markov brat, domobranski satnik Mate te Josip Nikšić. HDA, DVD: 363; Matična knjiga vjenčanih župe u Gospiću 1878. – 1942.

³² U kolovozu 1900. oženili su se gimnazijski profesor Luka Trgovčević i Marija Nikšić, kćer gospićkog trgovca Josipa i majke Katarine. Mladoženjin kum bio je trgovac Marko Došen. HDA, DVD: 363; Matična knjiga vjenčanih župe u Gospiću 1878. – 1942.

³³ Premještenje, *Hrvat*, 28. travnja 1905, 2.

³⁴ U osmrtnici za Gospićanina Nikolu Ristovića potpisani su sin Konstantin Ristović i kći Marija Junašević, rođena Ristović. Javna zahvala, *Narodne novine*, 2. rujna 1891, 4. Nakon Nikoline smrti Konstantin Ristović se spominje kao vlasnik gospićke pivovare. Primamo iz građanskih krugova ove redke, *Hrvat*, 20. travnja 1895, 3.

³⁵ Oglas, *Narodne novine*, (Zagreb), 21. ožujka 1890, 4; Iskaz najjačih porezovnikah-skupštinarah županije ličko-krbavske za god. 1891, *Narodne novine*, 23. ožujka 1891, 1. Nakon očeve smrti, kada je postao jedini vlasnik svog poduzeća, Konstantin Ristović penje se na 3. mjesto najvećih poreznih davatelja u županiji. Priobćujemo imenik najjačih porezovnika skupštinarah županije ličko-krbavske za god. 1898, *Hrvat*, 21. veljače 1898, 4.

³⁶ N. RUMENJAK, 2005, 367.

³⁷ Izvješće Prve ličke štedionice u Gospiću za god. 1896, *Hrvat*, 20. ožujka 1897, 3–4.

³⁸ HDA, DVD: 363, Matične knjige rimokatolika, Matična knjiga vjenčanih župe u Gospiću 1878. – 1942. U dijelu literature pogrešno se navodi da je Nina Ristović bila Nikolina kćer. A. TOMLJENović, 2013, 343.

svojem angažmanu i u srpskim institucijama, Kosta Ristović se u političkom i društvenom djelovanju u Gospiću držao svojih sugrađana katolika, odnosno pravaša. Tako se na općinskim izborima održanima 1896. godine kao jedini pravoslavac kandidirao na listi "građanskog odbora", koju su uz njega sačinjavali gospićki pravaši,³⁹ a koncem 1899. godine pridružio se gospićkim pravašima i u zahtjevu, da se na temelju hrvatskoga državnoga prava oživotvori "sjedinenje i financijalna samostalnost kraljevine Hrvatske".⁴⁰ S druge strane frankovački tisak je smatrao da se gospićki pravaši suradnjom s Kostom Ristovićem odriču bitnih dijelova svoga pravaškog identiteta.⁴¹

Nakon prvotnog jasnog pristajanja uz matičnu Stranku prava, gospićki list *Hrvat* je do prijelaza stoljeća pokušavao zauzeti neutralno stajalište prema zavađenim pravaškim strankama, iako su njegove simpatije i nadalje u većoj mjeri bile na strani matične Stranke prava. Naime, ovaj je list u tom razdoblju bio svjestan postupnoga odstupanja te stranke od pravaških načela, ali ona su prema sudu *Hrvata* bila privremena i uzrokovana isključivo suradnjom te stranke s Neodvisnom narodnom strankom, a ne ideološkim skretanjem samih pravaša. Pritom je, sudeći prema tonu kritike, *Hrvatu* spornija bila državopravna, nagodbenjačka politika Neodvisne narodne stranke,⁴² nego njezina nacionalna, jugoslavenska politika, koja se prelila na matičnu Stranku prava,⁴³ iako je sam *Hrvat* kroz to razdoblje nastupao protiv širenja srpskog nacionalnog identiteta među hrvatskim pravoslavnim stanovništvom u Ličko-krbavskoj županiji.⁴⁴ S druge strane, kritika Čiste stranke prava uglavnom nije bila načelne nego osobne naravi i svodila se na napade na Josipa Franka, kojem se vjerojatno zbog njegovog nehrvatskog, židovskog etničkog porijekla nije vjerovalo, da može iskreno zastupati pravaška načela. Odstupanje matične Stranke prava od pravaških načela u *Hrvatu* je ocjenjivano manjim zlom od Frankove osobnosti pa se još početkom 1899. godine Čistu stranku prava, koja dakle nije imala načelnih pogrešaka, pozivalo da se otrese "slavosrbštine", koja je definirana prema slici Josipa Franka kao "samohvala i nedostojno psovanje", dok se matičnu Stranku prava, koja je prema sudu *Hrvata* činila načelne

³⁹ Gradjani gospićki!, *Hrvat*, 20. svibnja 1896, 3.

⁴⁰ Pučka skupština, *Hrvat*, 7. prosinca 1899, 3.

⁴¹ Obćinski izbori u Gospiću, *Hrvatsko pravo*, 16. lipnja 1896, 2.

⁴² Pazimo, *Hrvat*, 20. rujna 1896, 1-2; Iz Zagreba, *Hrvat*, 20. ožujka 1897, 1.

⁴³ Gospić, 20. srpnja 1897, *Hrvat*, 20. srpnja 1897, 1; Gospić, 5. kolovoza 1897, *Hrvat*, 5. kolovoza 1897, 1-2.

⁴⁴ Naš rad za Hrvatsku, *Hrvat*, 5. veljače 1898, 1; Kuda to vodi, *Hrvat*, 12. rujna 1898, 1-2.; Presvietlomu gospodinu Budi pl. Budisavljeviću, *Hrvat*, 22. studenoga 1898, 1.

pogreške, pozivalo da se otrese "slavosrbah", odnosno suradnje s Neodvisnom narodnom strankom.⁴⁵

Nakon raskola Stranke prava jedini značajniji Gospićanin, koji je pristajao uz Čistu stranku prava bio je trgovac Ivan Bušljeta,⁴⁶ koji je bio oženjen udovicom pravoslavne vjere Emilijom Popović, rođ. Boroević iz Otočca.⁴⁷ Svoje frankovačko opredjeljenje Ivan Bušljeta je produbio udajom kćeri Anke za istaknutog senjskog frankovca, trgovca Matu Rukavinu⁴⁸ te ženidbom sina Josipa (Jose) za Zoru, kćer istaknutog senjskog frankovca Josipa Gržanića.⁴⁹ Kasnije će i njegov drugi zet, gospićki trgovac Željko Bedeković, u novim previranjima među gospićkim pravašima pristati uz frankovce. Poslovni i politički uzlet Ivana Bušljete počinje na prijelazu stoljeća. On je 1898. godine na temelju imovinskog cenzusa bio izabran u županijsku skupštinu Ličko-krbavske županije.⁵⁰ Sljedeće godine Bušljeta se počeo pojavljivati kao važan član gospićke pravaške zajednice⁵¹ te je iste godine izabran za zastupnika u većinski pravaško gospićko općinsko zastupstvo.⁵² Naposljetku, 1900. godine Bušljeta je osnovao Hrvatsku dioničku

⁴⁵ Recimo koju, *Hrvat*, 7. siječnja 1899, 1–2.

⁴⁶ Čitamo u Katoličkoj Dalmaciji, *Hrvat*, 5. srpnja 1896, 3.

⁴⁷ Ivan Bušljeta i Emilija Popović, rođ. Boroević, oženili su se u travnju 1871. HDA, M-1270, Matične knjige rimokatolika, Župa Otočac, Matična knjiga vjenčanih 1826. – 1904. Emilija (Mila) Bušljeta umrla je u listopadu 1909. godine, te je bila pokopana na pravoslavnom groblju u Otočcu. Između ostalih ispratio ju je i njezin sin iz prvoga braka, otočački trgovac Dane Popović. Mila ud. Bušljeta, *Hrvat*, 9. listopada 1909, 2. Iz članka Antonie Došen može se razumjeti, da se Ivanova supruga "Milka" nakon suprugove smrti preudala u obitelj Bedeković. A. DOŠEN, 2012, 121. Međutim, riječ je o Emiliji (Milki) Bušljeta, kćeri Ivana i Emilije Bušljeta, koja se u svibnju 1896. udala za gospićkog trgovca Željka Bedekovića. HDA, DVD: 363; Matične knjige rimokatolika, Matična knjiga vjenčanih župe u Gospiću 1878. – 1942. Emilija Bedeković, rođ. Bušljeta umrla je 1906. Milka Bedeković, *Hrvat*, 18. rujna 1906, 2. Za razliku od majke, pokopana je uz oca u grobnici Bušljeta-Bedeković.

⁴⁸ Senjski trgovac Mate Rukavina oženio je Anku Bušljetu u travnju 1898. Kumovi su im bili tajnik Senjske štedionice Josip Gržanić i gospićki trgovac Lavoslav Rubčić. HDA, DVD: 363; Matične knjige rimokatolika, Matična knjiga vjenčanih župe u Gospiću 1878.-1942. Mate Rukavina se 1900. godine nalazio na 12. mjestu najvećih poreznih davatelja u županiji. *Izvjestaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za 1900. godinu*, Senj 1901, 36–37.

⁴⁹ M. KOLAR, 1995, 290; Domaće i razne viesti, *Hrvat*, 1. lipnja 1904, 3–4.

⁵⁰ Te godine Ivan Bušljeta bio je na 33. mjestu najvećih poreznih davatelja u županiji. Priobćujemo imenik najjačih porezovnika skupština županije ličko-krbavske za god. 1898., *Hrvat*, 21. veljače 1898, 4.

⁵¹ Prijateljski sastanak, *Hrvat*, 6. ožujka 1899, 1–2; Skupština gradjanstva za osnutak Hrvatske gradjanske čitaonice, *Hrvat*, 1. travnja 1899, 2; Pučka skupština, *Hrvat*, 7. prosinca 1899, 3.

⁵² Izbor u Gospiću, *Hrvat*, 13. rujna 1899, 1.; Obćinski posli, *Hrvat*, 23. listopada 1899, 1.

štedionicu u Gospiću, kojoj su se uz njega u osnivačkom odboru našli njegov sin Josip, zet Željko Bedeković te lički trgovci Lavoslav Rubčić, Martin Kolačević, Marko Milinković i Martin Rukavina.⁵³ Ivanovom smrću 1905. godine njegove poslove, ali i političku liniju nastavit će voditi sin mu Joso.⁵⁴

Pojava nove štedionice u Gospiću nije predstavljala samo poslovnu konkurenciju I. ličkoj štedionici nego i jačanje frankovačke opcije među gospićkim pravašima te će u narednom razdoblju, u novim previranjima među ličkim pravašima, većina suosnivača Hrvatske dioničke štedionice u Gospiću, dotad vezana uz Pavelić-Došenovo pravaštvo, pristati uz frankovce.⁵⁵ Jačanjem frankovačke opcije u Gospiću, čemu je jedan od uzroka svakako bio i poslovno-politički uzlet Ivana Bušljete, gospićki list *Hrvat* promijenio je odnos prema pravaškim strankama u Banskoj Hrvatskoj. Urednik ovog lista 1900. godine nakratko je bio književnik Ivan Andrović, da bi se 1901. godine uređivanja prihvatio umirovljeni učitelj Jerko Pavelić,⁵⁶ zet otočackog trgovca Nikole Vrkljana,⁵⁷ člana pravaške organizacije u Otočcu, koja je nakon pravaškog raskola

⁵³ Oglas, *Hrvat*, 10. svibnja 1900, 4.

⁵⁴ U dijelu literature se navodi da su "vlasnici" Hrvatske dioničke štedionice u Gospiću bili članovi obitelji Pavelić. I. BRLIĆ, 2017, 164. Do smrti Ivana Bušljete 1905. godine to sigurno nije bilo tako. No ni nakon njegove smrti nitko od obitelji Lovre Pavelića nije sudjelovao u njezinoj upravi, nego je njome upravljao Joso Bušljeta. Tako Nikola Kolar bilježi da je 1906. postojao sukob između članova I. ličke štedionice i "Bušljetine štedionice". N. KOLAR, 1908, 11. Od 1907. Joso Bušljeta se u tisku neprekidno spominje kao ravnatelj Hrvatske dioničke štedionice. Vidi: Poslovni iskaz, *Hrvat*, 18. siječnja 1907, 4; Poziv na VII. redovitu glavnu skupštinu, *Hrvat*, 18. siječnja 1908, 5; Imenik, *Hrvat*, 20. veljače 1909, 2; Predsjednik stranke prava u Lici, *Hrvatsko pravo* (Varaždin), 22. lipnja 1918, 1. Na koncu, Joso Bušljeta 23. veljače 1937 godine i umire kao ravnatelj ove štedionice. Joso Bušljeta, *Lička sloga* (Zagreb), 2. ožujka 1937, 4.

⁵⁵ O pristajanju gospićkih trgovaca Željka Bedekovića i Martina Rukavine uz frankovce vidi: Velemožnom gospodinu dru. Davidu Starčeviću, *Hrvat*, 27. lipnja 1908, 1; O pristajanju gospićkog trgovca Lavoslava Rubčića uz frankovce, vidi: Animus movens, *Hrvat*, 4. siječnja 1907, 1; O pristajanju pazariškog trgovca Marka Milinkovića uz frankovce, vidi: Priznanje zastupniku Badovincu iz Perušića i Pazarišta, *Hrvat*, 5. prosinca 1908, 2.

⁵⁶ Jerko Pavelić rođen je 1858. godine u Trnovcu (općina Smiljan), gdje je rođen i Lovre Pavelić, no nisu bili braća, kako se to pogrešno navodi u dijelu literature. I. BRLIĆ, 2017, 103. Lovre Pavelić bio je sin Stjepana Pavelića, rođenog 1809. godine u Franjici, rođene 1810, koji su uz Lovru imali kćeri Magdalenu, Ivanu, Mariju Rosu i Katarinu te sinove Antuna i Pavla. HDA, DVD: 365, Župa Gospić, Status animarum 1835. Osmrtnicu Lovre Pavelića, umrlog 1906, potpisala su njegova djeca, supruga, snahe, zetovi, a od braće i sestara samo sestra Kata, udana Vuksan, koja je izgleda jedina od sve Lovrine braće i sestara još bila živa 1906. godine. Lovre Pavelić, *Hrvat*, 15. svibnja 1906, 2. O Jerku Paveliću, koji je umro 1911., vidi: Jerko Pavelić, *Sloga* (Karlovac), 19. studenoga 1911, 2; Jerko Pavelić, *Hrvat*, 25. studenoga 1911, 1–2.

⁵⁷ Dragi prijatelji i čitatelji Hrvata, *Hrvat*, 18. kolovoza 1902, 1.

pristala uz frankovce.⁵⁸ U svom nastupnom članku Jerko Pavelić je jasno istaknuo da on kao intelektualac i kao pravaš srpstvo u Hrvatskoj ne drži etničkim nego vjerskim pojmom zbog čega je osudio djelovanje "onih mlitavih Hrvata, koji za volju tobožnje sloge lahkovjerno napuštaju ova znanstvena i pravna načela."⁵⁹ U drugom članku Pavelić je jasno naznačio, da "mlitavim Hrvatima" smatra pristaše matične Stranke prava, pišući, da ne odobrava pravašku neslogu, ali da još manje odobrava rad onih pravaša, "koji za volju sveobće sloge napuštaju načela same stranke."⁶⁰ U narednom razdoblju list *Hrvat* počeo je pozitivno pisati o Josipu Franku,⁶¹ te prenositi saborske govore zastupnika Čiste stranke prava,⁶² kojima su se gospićki pravaši počeli obraćati za pomoć u njihovim lokalnim problemima.⁶³ Udaljavanju gospićkih pravaša od matične Stranke prava i njihovom približavanju Čistoj stranci prava pridonio je i brak, koji su u svibnju 1902. godine u Gospiću sklopili jedan od čelnika Čiste stranke prava, zagrebački zubar Ante Pavelić, i Olga, kći domobranskog satnika Mate (Matka) Došena,⁶⁴ brata Marka Došena.⁶⁵ Ovim brakom najstarijeg Lovrinoga sina i nećakinje Marka Došena u Gospiću je stvorena utjecajna interesno-rodbinska grupa, koju su njezini protivnici kasnije nazivali i "dinastijom" Pavelić-Došen.⁶⁶

Samim okretanjem Čistoj stranci prava gospićki pravaši nisu konačno postali dijelom njezine organizacije, nego su još neko vrijeme djelovali kao posebna, izvanstranačka grupa. Na saborskim izborima, održanima u studenom 1901. godine, ni Čista stranka prava ni Udružena opozicija (matična Stranka prava i Neodvisna stranka prava) nisu istaknuli svoje kandidate ni u jednom izbornom kotaru Ličko-krbavske županije, nego su kandidature u tim kotarima prepustile za tu priliku osnovanom Odboru ličkih pravaša.⁶⁷ Ovaj je Odbor osnovan na sastanku ličkih pravaša u Gospiću,⁶⁸ što svjedoči o tomu da je Gospić početkom 20. stoljeća potisnuo Senj kao središte pravaštva u tom dijelu Banske

⁵⁸ Izjave, *Hrvatsko pravo*, 7. studenoga 1895, 2.

⁵⁹ Mojim prijateljem, *Hrvat*, 25. travnja 1901, 3.

⁶⁰ Sloga stranke prava, *Hrvat*, 10. kolovoza 1901, 1.

⁶¹ Financijalna samostalnost Hrvatske, *Hrvat*, 15. travnja 1902, 2.

⁶² Hrvatski sabor, *Hrvat*, 1. ožujka 1902, 2.

⁶³ Otvoreno pismo, *Hrvat*, 1. veljače 1902, 1.

⁶⁴ Zaruke, *Hrvat*, 15. travnja 1902, 3; HDA, DVD: 363, Matične knjige rimokatolika, Matična knjiga vjenčanih župe u Gospiću 1878. – 1942.

⁶⁵ Dane Došen, *Hrvat*, 8. travnja 1904, 3. Marko Došen imao je 11-ero braće. R. HABEDUŠ, 1945, 220–221.

⁶⁶ Gospićka upravna općina, *Hrvat*, 25. srpnja 1908, 2.

⁶⁷ M. GABELICA, 2012, 39.

⁶⁸ Izbori u Lici, *Hrvat*, 1. studenoga 1901, 1.

Hrvatske. Od osmorice Odborovih kandidata za saborske izbore,⁶⁹ trojica su bili Gospićani: Lovre Pavelić kandidiran je u izbornom kotaru Gospić, Marko Došen u izbornom kotaru Perušić, a Jerko Pavelić u izbornom kotaru Karlobag. Dvojica Odborovih kandidata bili su istaknute pristaše Čiste stranke prava: velečasni Niko Veljačić kandidiran je u izbornom kotaru Senj, a pop Stipe Vučetić, tadašnji župnik u Čanku (općina Bunić), u izbornom kotaru Udbina. U izbornom kotaru Brlog kandidiran je stari pravaš, križpoljski trgovac Milan Pavlović,⁷⁰ koji je nakon pravaškog raskola podržao matičnu Stranku prava.⁷¹ Umirovljeni satnik te jedno vrijeme potpredsjednik frankovačkog kluba u Otočcu⁷² Luka Grčević kandidiran je u Otočcu. U izbornom kotaru Gračac kandidiran je pravaš Juraj Mišćević iz Lovinca, koji je jedno vrijeme bio ravnateljem Narodne dioničke štedionice u Lovincu.⁷³

Iako tom prilikom ni jedan od Odborovih kandidata nije osvojio saborski mandat, uspjeh ove inicijative bio je u tomu što je pokazao sposobnost ličkih pravaša da se samostalno organiziraju. Ova je sposobnost u još većoj mjeri došla do izražaja sljedeće godine kada su lički pravaši zajednički poduzeli veliki poslovni pothvat i osnovali Hrvatsko parobrodarsko dioničko društvo sa sjedištem u Senju, čija je svrha bila uvesti jeftinu parobrodarsku liniju duž luka Hrvatskog primorja kako bi se olakšao protok ljudi i robe iz primorskog zaleđa na tržište.⁷⁴ U to vrijeme ovu brodsku liniju držalo je riječko parobrodarsko društvo Ungaro-Croata, koje je svoj monopolni položaj na toj liniji iskorištavalo pružajući lošu i izrazito skupu uslugu.⁷⁵ Osim toga, sjedište Ungaro-Croate bilo je u Rijeci, koja državnopravno nije pripadala Banskoj Hrvatskoj, nego je bila posebno tijelo pridruženo ugarsko-hrvatskoj državnoj zajednici, koje je u

⁶⁹ O pravaškim kandidatima u Ličko-krbavskoj županiji na izborima održanima 1901, njihovim glasačima te broju glasova koje su dobili, vidi: HDA, PRZV, kutija 774, sv. 6-1a, b.b./1910, Izborni zapisnici o izborima narodnih zastupnika 1901. – 1910; Vidi i: *Hrvat* od 15. studenoga i 1. prosinca 1901.

⁷⁰ O političkom djelovanju Milana Pavlovića tijekom 80-ih 19. stoljeća, vidi: J. TURKALJ, 2009, 407–425.

⁷¹ Javna zahvala, *Hrvatska domovina*, (Zagreb) 9. lipnja 1896, 3; Iz Senja, *Hrvatsko pravo*, 25. veljače 1896, 2. Kasnije je i Milan Pavlović prišao frankovcima.

⁷² Iz starčevićanskog kluba u Otočcu, *Hrvat*, 24. srpnja 1907, 3.

⁷³ Zaključni račun Narodne dioničke štedionice u Lovincu, *Hrvat*, 20. veljače 1906., 4. Ova je štedionica, osnovana 1904., već 1905. imala promet od 3 311 992 kruna. *Izveštaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za 1905. godinu*, 1906, 173–174.

⁷⁴ O Hrvatskom parobrodarskom društvu u Senju, osnovanom 1902, vidi: N. MENDEŠ, 2011, 193–216; I. BRILIĆ, 2017, 101–121; N. ŠIMUNIĆ, I. BRILIĆ, 2014, 101–128.

⁷⁵ Interpelacija narodnog zastupnika dra. Mile Starčevića, *Hrvat*, 10. prosinca 1904, 1.

autonomnim poslovima formalno bilo neka vrsta kondominija uže Ugarske i Banske Hrvatske, dok je stvarno i u tim poslovima bilo pod isključivom upravom ugarske vlade.⁷⁶ Kao takva, Rijeka se doživljavala kao dio uže Ugarske, preko koje je ona ostvarivala svoj izlazak na more, a zbog čega je zajednička, ugarsko-hrvatska vlada ulagala u Rijeku vrlo velik kapital, zapostavljajući hrvatske obalne gradove.⁷⁷ Zato se i Ungaro-Croata, iako je velika većina kapitala toga društva bila u rukama riječkih Hrvata,⁷⁸ doživljavala kao mađarsko društvo, tim više što su njezini brodovi plovili pod ugarskom zastavom i većinom nosili mađarska i talijanska imena⁷⁹ te što je zajednička, ugarsko-hrvatska vlada vrlo velikim iznosima subvencionirala to društvo, omogućujući time neloyalnu konkurenciju sličnim društvima osnivanima u hrvatskim gradovima.⁸⁰

U inicijativnom odboru Hrvatskog parobrodarskog društva sa sjedištem u Senju najbrojniji su bili pravaši iz Gospića i Senja. Od Gospićana tu su bili Lovre Pavelić, njegov sin Nikola Pavelić, Marko Došen, njegov pašanac Josip Nikšić te ravnatelj I. ličke štedionice, ljekarnik Vale Vouk,⁸¹ zatim Ivan Bušljeta, njegov zet Željko Bedeković, trgovci vezani uz Hrvatsku dioničku štedionicu u Gospiću Lavoslav Rubčić i Martin Rukavina i Jerko Pavelić.⁸² U prvoj etapi za osnutak društva izdano je 3000 dionica, svaka po 100 kruna te su do svibnja 1902. godine gospićki poduzetnici upisali 600, a senjski 500 dionica.⁸³ Kasnije je izdano još 2000 dionica te je temeljni kapital društva iznosio 500 000 kruna.⁸⁴ Prvi predsjednik društva bio je Gospićanin Lovre Pavelić, a njegov potpredsjednik senjski frankovac, trgovac Martin Kosina.⁸⁵ Društvo je prvih godina poslovalo dobro, da bi kasnije, pritisnuto konkurencijom Ungaro-Croate, počelo propadati.

Ideološke i društvene razlike među gospićkim pravašima

Za konačan ulazak gospićke pravaške organizacije u Čistu stranku prava ključan je bio konac 1902. godine, kada nakon smrti svoga punca, trgovca Nikole Vrkljana, urednik *Hrvata* Jerko Pavelić odlazi trajno živjeti u Otočac,

⁷⁶ M. GABELICA, 2014, 109.

⁷⁷ S. MATKOVIĆ, 2001, 281.

⁷⁸ I. BRLIĆ, 2017, 110.

⁷⁹ Ungaro-Croata, *Hrvatska zastava*, (Zagreb), 29. prosinca 1905, 6–7.

⁸⁰ Interpelacija narodnog zastupnika dra. Mile Starčevića, *Hrvat*, 10. prosinca 1904, 1.

⁸¹ Izvješće Prve ličke štedionice u Gospiću za godinu 1896., *Hrvat*, 20. ožujka 1897, 3–4.

⁸² Hrvatski domorodci i trgovci, *Hrvat*, 15. ožujka 1902, 1.

⁸³ Hrvatsko parobrodarsko društvo, *Hrvat*, 1. svibnja 1902, 3.

⁸⁴ Domaće i razne viesti, *Hrvat*, 30. travnja 1904, 3.

⁸⁵ Hrvatski domorodci!, *Hrvat*, 1. srpnja 1902, 1.

gdje nastavlja voditi punčev posao,⁸⁶ da bi urednikom i vlasnikom *Hrvata* postao karlobaški trgovac Dragutin Smojver. Smojver je nakon pravaškog raskola "odlučno pristao uz čistu stranku prava,"⁸⁷ te se već 1897. godine javlja na zagrebačkim proslavama Čiste stranke prava.⁸⁸ Aktivan i na lokalnoj razini, Smojver je 1900. godine izabran za načelnika karlobaške općine,⁸⁹ da bi dvije godine potom, zbog odveć vatrenog govora, što ga je izrekao na posveti barjaka vatrogasnog društva u Gospiću, bio suspendiran s načelničkog položaja.⁹⁰ Tada je na poziv gospićkih pravaša preuzeo vlasništvo i uređivanje *Hrvata*, u čemu je osobitu podršku imao u Ivanu Bušljeti,⁹¹ pa su pravaški protivnici list *Hrvat* tijekom Smojverovog uređivanja nazivali i "listom Bušljetinim".⁹²

Dolaskom u Gospić Smojver se priključio mjesnoj pravaškoj organizaciji, kojoj se u to vrijeme na čelu nalazio Marko Došen te je 1903. godine obnašao dužnost njezinog tajnika.⁹³ Smojverovim ulaskom u gospićku pravašku organizaciju dodatno je ojačalo njezino frankovačko krilo, koje je međutim još uvijek bilo slabije od Pavelić-Došenovog krila te se na izborima za gospićkog općinskog načelnika, održanima u ožujku 1904. godine, Smojver javio kao protukandidat Markovom bratu Mati Došenu. Tom su prilikom za Matu Došenu od 24 općinska zastupnika glasovala njih 17-orica, a za Smojvera njih šestorica.⁹⁴

No događaji, koji su se u to vrijeme odvijali u Zagrebu, išli su na ruku daljnjem jačanju gospićkih frankovaca. Naime, početkom 1903. godine u Zagrebu su se fuzionirale matična Stranka prava i Neodvisna narodna stranka u Hrvatsku stranku prava te su povedeni pregovori i s Čistom strankom prava da pristupi novoj stranci. Tijekom ovih pregovora *Hrvatska*, list nekadašnje matične Stranke prava, prestao je izlaziti stapajući se s frankovačkim listom *Hrvatsko pravo*,⁹⁵ a Čista stranka prava prihvatila je ime Hrvatske stranke prava, očekujući skorou fuziju. Međutim, zbog otpora dijela čelnika Hrvatske stranke prava, pregovori o fuziji s frankovcima koncem 1903. godine su propali,⁹⁶ nakon čega frankovci

⁸⁶ Dragi prijatelji i čitatelji *Hrvata*, *Hrvat*, 18. kolovoza 1902, 1.

⁸⁷ Poruka i odgovor Hrvatskoj slobodi, *Hrvat*, 25. srpnja 1908, 1.

⁸⁸ Na grobu Ante Starčevića, *Hrvatsko pravo*, 16. lipnja 1897, 2.

⁸⁹ *Izveštaji upravnoga odbora i kr. županijske oblasti Županije ličko-krbavske za godinu 1900*, 1901, 40.

⁹⁰ Iskrena riječ na početku nove godine, *Hrvat*, 15. siječnja 1904, 1.

⁹¹ Donosimo, *Hrvat*, 13. travnja 1907, 2.

⁹² Lički odnošaji, *Hrvat*, 27. siječnja 1905, 3.

⁹³ Donosimo, *Hrvat*, 13. travnja 1907, 2.

⁹⁴ Domaće viesti, *Hrvat*, 9. ožujka 1904, 3.

⁹⁵ S. MATKOVIĆ, 2001, 160–163.

⁹⁶ S. MATKOVIĆ, 2001, 185.

nisu vratili staro stranačko ime, nego su se prozvali Starčevićom hrvatskom strankom prava. Propast pravaške fuzije, za što je odgovornost snosila Hrvatska stranka prava, uzrokovala je osipanje dijela njezinog članstva i njihovo pristupanje Starčevićovoj hrvatskoj stranci prava.⁹⁷ Omasovljena priljevom novoga članstva, Starčevićeva hrvatska stranka prava je na stranačkoj glavnoj skupštini održanoj u srpnju 1904. godine provela novu stranačku organizaciju. Na toj se skupštini kao izaslanik gospićkih pravaša našao i vlasnik *Hrvata*, Dragutin Smojver⁹⁸ te je tom prilikom u govoru jednoga od čelnika Starčevićeve hrvatske stranke prava list *Hrvat* prvi puta spomenut kao list te stranke.⁹⁹ Vezana uz sudbinu svoga lista, gospićka pravaška organizacija je nedugo po Smojverovom povratku u Gospić na sastanku gospićkih pravaša održanom u rujnu 1904. godine konačno pristupila Starčevićovoj hrvatskoj stranci prava.¹⁰⁰

Pristupom gospićke pravaške organizacije Starčevićovoj hrvatskoj stranci prava među gospićkim pravašima nije nastala potpuna jednodušnost, mada su se prvo vrijeme pukotine među njima tek nazirale. U prvom redu značajno je da se nakon Smojverovog preuzimanja lista, što se nije promijenilo ni nakon rujna 1904. godine, u listu *Hrvat* nije izvještavalo o poslovanju I. ličke štedionice, što je ranije bio slučaj, dok se u isto vrijeme poslovanje Hrvatske dioničke štedionice u Gospiću redovito pratilo. Ova je pojava tim značajnija, što u tom razdoblju I. lička štedionica nije bila beznačajan nego vrlo uspješni novčani zavod u pravaškim rukama, koji je ostvarivao puno bolje poslovne rezultate od Hrvatske dioničke štedionice.¹⁰¹ Simptom nereda među gospićkim pravašima svakako je bilo i postupno zamiranje gospićke pravaške organizacije, koje je kulminiralo početkom 1906. godine, kada je ta organizacija gotovo potpuno prestala djelovati.¹⁰² O tomu svjedoči i pravaš,

⁹⁷ M. GABELICA, 2012, 42–43.

⁹⁸ M. GABELICA, 2012, 43.

⁹⁹ Starčevićanska skupština, *Hrvat*, 30. srpnja 1904, 2.

¹⁰⁰ U izvoru se navodi da je gospićki pravaški klub "reorganiziran dne. 8. rujna 1904. polak ustrojstva središnjeg u Zagrebu." Donosimo, *Hrvat*, 13. travnja 1907, 3. "Središnji" klub u Zagrebu, uz kojega je u ovom tekstu vezana reorganizacija gospićke pravaške organizacije je izvršni (eksekutivni) odbor Starčevićeve hrvatske stranke prava, ustrojen na stranačkoj skupštini u srpnju 1904., koji je vršio ulogu kolektivnog predsjedništva stranke, te koji je između ostaloga imao zadatak imenovati i potvrđivati odbore mjesnih stranačkih organizacija. O tomu vidi: S. MATKOVIĆ, 2001, 364–365.

¹⁰¹ I. lička štedionica 1905. godine imala je promet od 9 886 392 kruna, a promet Hrvatske dioničke štedionice te godine iznosio je 2 590 024 kruna. *Izvjestaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za 1905. godinu*, 1906, 173.

¹⁰² Naša organizacija i Frank, *Starčevićanac* (Gospić), 9. svibnja 1907, 1.; Vidi i: Naši občinski izbori, *Hrvat*, 7. kolovoza 1906, 1.

civilni inženjer Nikola Kolar, koji se u svibnju ili lipnju 1906. godine doselio u Gospić, gdje je odmah stupio u starčevićanski klub u kojem je zatekao "staru stvar: osobnu borbu i svadje između članova I. ličke štedione i "Bušljetine" štedione." Ovaj je klub prema Kolaru te godine održao jednu skupštinu, "i to je bio sav njegov rad godine 1906."¹⁰³ Unatoč tomu, gospićki pravaši su tijekom toga razdoblja i dalje imali većinu u gospićkom općinskom zastupstvu te se Mate Došen nalazio na položaju načelnika gospićke općine i nakon novih općinskih izbora, održanih 1906. godine.¹⁰⁴

Mate Došen trebao je biti i kandidat Starčevićeve hrvatske stranke prava za gospićki izborni kotar na saborskim izborima održanima u svibnju 1906. godine.¹⁰⁵ Međutim, neposredno prije izbora Došen se "u sporazumku s ostalim gradjani bez razlike, dakle i s onima koji se priznavaju Srbi", odrekao kandidature, koja je zatim ponuđena Josipu pl. Tomičiću Ričićkomu kao "kandidatu oporbe izvan stranaka."¹⁰⁶ U svom izbornom proglašenju, koji su uz pojedine gospićke Srbe potpisali i gospićki pravaši, kako pripadnici Pavelić-Došenove grupe tako i frankovci, Tomičić se između ostaloga obvezao boriti za "hrvatsko-srbski" jezik te za "svetu slogu Hrvata i Srba jednokrvne braće".¹⁰⁷ Mada je Tomičić pobijedio na izborima, njegova kandidatura i potpisivanje ovakvog nepravaškog proglašenja predstavljalo je znak popustljivosti prvenstveno gospićkih frankovaca, koji su se više od Pavelić-Došenove grupe protivili politici hrvatsko-srpske sloge.¹⁰⁸ Ovu popustljivost pokušala je iskoristiti Pavelić-Došenova grupa, kako bi ovladala gospićkim pravaštvom, u čemu im je na ruku išlo i istodobno nezadovoljstvo dvojice čelnika Starčevićeve hrvatske stranke prava, Mile Starčevića i Ante Pavelića predsjednikom stranke, Josipom Frankom.

Tijekom ovih izbora u Gospiću se kao pravaš aktivirao književnik i odvjetnik Ivan Gojtan,¹⁰⁹ koji je potom na općinskim izborima održanima u lipnju 1906. godine na pravaškoj listi izabran u gospićko općinsko zastupstvo.¹¹⁰ Ivan Gojtan, rodom iz Petrinje, 1902. godine je iz Velike Gorice doselio

¹⁰³ S. MATKOVIĆ, 2005, 221; N. KOLAR, 1908, 11.

¹⁰⁴ Sjednica obćinskoga zastupstva, *Hrvat*, 14. prosinca 1906, 3.

¹⁰⁵ Domaće viesti, *Hrvat*, 24. travnja 1906, 2.

¹⁰⁶ Naš kandidat, *Hrvat*, 1. svibnja 1906, 2.

¹⁰⁷ Izbornici, *Hrvat*, 4. svibnja 1906, 1.

¹⁰⁸ Prema pisanju *Srbina*, lista organizacije Srpske samostalne stranke u Gospiću, gospićki Srbi poduprli su Tomičićevu kandidaturu jer je on istupio s programom, koji je bio "skoro isti" kao program Hrvatsko-srpske koalicije. Izbori, *Srbin* (Gospić), 14. svibnja 1906, 3.

¹⁰⁹ Animus movens, *Hrvat*, 4. siječnja 1907, 1.; Donosimo, *Hrvat*, 13. travnja 1907, 3.

¹¹⁰ Općinski izbori, *Hrvat*, 12. lipnja 1906, 3.

u Gospić, gdje je otvorio odvjetnički ured.¹¹¹ Čini se da Ivan Gojtan nije bio potpuni stranac u Gospiću. Bio je stariji brat liječnika Stjepana Gojtana,¹¹² koji je studirao medicinu u Beču u isto vrijeme, kada je tamo medicinu studirao i Lovrin sin Ante Pavelić.¹¹³ U prilog takvih Gojtanovih veza govori i to, što je on vrlo brzo po dolasku u Gospić postao članom gospićkog višeg društva, uključivši se u rad sportskih i kulturno-prosvjetnih udruga, u kojima su istaknute funkcije obnašali gospićki pravaši.¹¹⁴ Iako se sve do polovice 1906. godine nije politički aktivirao, kao odvjetnik je besplatno branio urednika *Hrvata* Dragutina Smojvera u mnogim tiskovnim parnicama pokrenutima protiv njega.¹¹⁵ Njegov odvjetnički ured poslovao je vrlo dobro te se Gojtan već 1905. godine nalazio na 14. mjestu najvećih poreznih davatelja u županiji.¹¹⁶ Aktivno se priključivši gospićkim pravašima, Gojtan je počeo ulaziti i u upravu novčanih zavoda, koje su oni kontrolirali. Tako je u ožujku 1907. godine ušao u nadzorni odbor I. ličke štedionice u Gospiću,¹¹⁷ a u lipnju iste godine, uz Marka Došena, Nikolu Pavelića i Josu Bušljetu, bio je suosnivač Pučke štedionice u Medku.¹¹⁸ Sudjelovanjem u poslovima novčanih zavoda Gojtan se do 1910. godine popeo na treće mjesto najvećih poreznih davatelja u županiji.¹¹⁹

Netom se aktivirajući kao pravaš, Gojtan je u srpnju 1906. godine inicirao obnovu gospićke pravaške organizacije. Ova se organizacija prozvala Starčevićevim klubom, a ne klubom Starčevićeve hrvatske stranke prava u Gospiću, iako je Starčevićev klub još neko vrijeme priznavao vrhovništvo te stranke.¹²⁰ Njegov prvi predsjednik bio je pripadnik Pavelić-Došenove pravaške grupe, trgovac Josip Nikšić,¹²¹ a klupsko sjedište nalazilo se u prostorijama I. ličke

¹¹¹ Domaće viesti, *Hrvat*, 1. prosinca 1902, 3.

¹¹² Sitne viesti, *Liečnički viestnik*, (Zagreb), 15. siječnja 1897, 40.

¹¹³ Stjepan Gojtan (rođen 1870.), spominje se kao student medicine u Beču 1892. Vidi proglas: Hrvatski narode!, *Narodne novine*, 16. veljače 1892, 2; Ante Pavelić (rođen 1869), u to se vrijeme također nalazio u Beču, jer je medicinu diplomirao 1896. godine. S. MATKOVIĆ, 2001, 316.

¹¹⁴ I. BRLIĆ, 2017, 203; S hrvatske narodne slave, *Hrvat*, 8. rujna 1904., 1–2.

¹¹⁵ Animus movens, *Hrvat*, 5. ožujka 1907, 1–2.

¹¹⁶ *Izveštaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za 1905. godinu*, 1906, 40–41.

¹¹⁷ Prva lička štedionica u Gospiću, *Starčevićanac*, 28. ožujka 1907, 3.

¹¹⁸ Pučka štedionica u Metku, *Hrvat*, 1. svibnja 1907, 4.

¹¹⁹ *Izveštaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za 1910. godinu*, 1911, 58–59.

¹²⁰ Naša organizacija i Frank, *Starčevićanac*, 9. svibnja 1907, 1.

¹²¹ Okružnica dra. Mile Starčevića, *Starčevićanac*, 16. svibnja 1907, 1.

štedionice,¹²² što govori o tomu da su ovom organizacijom dominirali pravaši Pavelić-Došenova kruga. Program ovog kluba nije bio identičan programu Starčevićeve hrvatske stranke prava jer je u njemu nedostajao "okvir habsburške monarkije" kao prostor hrvatskog državnog ujedinjenja, ali je ostala odredba, da će "poslove skupne cijeloj monarkiji, potičuće iz hrvatske pragmatičke sankcije, rješavati kraljevina Hrvatska ravnopravno kraljevini Ugarskoj s ostalim zemljama Njegova Veličanstva."¹²³ Odbacivanjem "okvira monarkije", uz istovremeno zadržavanje postojanja zajedničkih poslova Hrvatske i ostalih habsburških zemalja, koje je predviđeno rješavati "ravnopravno kraljevini Ugarskoj", gospićki pravaši su se približili politici Hrvatske stranke prava.

Naime, Hrvatska stranka prava koncem 1905. godine prihvatila je Riječku rezoluciju, protodualistički program kojim je predviđena podrška Hrvata borbi ugarske oporbe za punom državnom neovisnošću Zemalja ugarske krune, koje bi s ostalim habsburškim zemljama bile povezane samo osobom vladara. Prihvaćajući taj program, Hrvatska stranka prava je prihvatila i postojeći nagodbeni odnos između uže Ugarske i Banske Hrvatske, zauzvrat očekujući podršku Ugarske svojim zahtjevima za pripajanje Dalmacije Banskoj Hrvatskoj. Time je Hrvatska stranka prava u konačnici očekivala, da će rušenjem dualizma uža Ugarska ostati bez potpore austrijskog dijela Monarhije te da više neće imati snage obuzdavati zahtjeve za državnom neovisnošću Hrvatske, ojačane pripojenjem Dalmacije. Jedan od bitnih dijelova ove državnopravne politike Hrvatske stranke prava bio je osigurati podršku hrvatskih Srba, kojima je zauzvrat priznata nacionalna ravnopravnost s hrvatskim narodom.¹²⁴ Navedeni je program Starčevićevog kluba u Gospiću micanjem okvira Monarhije očito računao s pobjedom oporbe u Ugarskoj, odnosno s rušenjem dualizma i uspostavom personalne unije između Zemalja ugarske krune i ostalih habsburških zemalja. No, za razliku od Hrvatske stranke prava, koja je prihvaćanjem nagodbenog odnosa odlučila pomoći ovoj borbi ugarske oporbe, kako bi postupno ostvarila i hrvatsku državnu neovisnost, Starčevićev klub u Gospiću nije htio prljati ruke prihvaćanjem nagodbenog odnosa, nego je određenjem, da će Hrvatska poslove skupne cijeloj Monarhije rješavati ravnopravno s Ugarskom najavio, da će uspostavom personalne unije između Zemalja ugarske krune i ostalih habsburških zemalja za Hrvatsku zahtijevati jednak položaj, kakvog je izborila Ugarska, odnosno punu državnu neovisnost Hrvatske, koja bi ne samo s ostalim habsburškim zemljama nego i s

¹²² Starčevićanska skupština u Smiljanu, *Hrvat*, 19. listopada 1906, 1.

¹²³ Iz pravilnika Starčevićeva kluba u Gospiću, *Starčevićanac*, 9. svibnja 1907, 1.

¹²⁴ M. GROSS, 1968, 221–223.

užom Ugarskom bila u personalnoj uniji. Kako će se vidjeti, i za takav program pravaši Pavelić-Došenova kruga tražili su podršku hrvatskih Srba.

Već u kolovozu 1906. godine Starčevićev klub u Gospiću zatražio je od Dragutina Smojvera da mu preda vlasništvo lista *Hrvat*.¹²⁵ Kada je Smojver to odbio učiniti, isključen je iz Starčevićevog kluba.¹²⁶ Gospićki frankovci su u rujnu iste godine Smojverov slučaj iznijeli pred Josipa Franka, kojeg su pritom upozorili da dio pravaša u Gospiću priprema stranački raskol.¹²⁷ Kao odgovor na apel gospićkih frankovaca, Josip Frank je Dragutina Smojvera imenovao članom kolektivnog predsjedništva Starčevićeve hrvatske stranke prava, njegovog izvršnog odbora,¹²⁸ čime mu je u sukobu gospićkih pravaša dao podršku. Upozorenje gospićkih frankovaca o pripremi stranačkog raskola nije bilo bez osnova, jer se u to vrijeme i u središnjici Starčevićeve hrvatske stranke prava u Zagrebu pripremao prevrat, kojim su Ličani Mile Starčević i Ante Pavelić, s kojima su gospićki pravaši bili u vezi, htjeli s predsjedništva stranke maknuti Josipa Franka i promijeniti smjer stranačke politike. Kako bi to postigli, ovi su stranački nezadovoljnici između ostaloga zahtijevali od Franka da se odrekne vlasništva nad središnjim stranačkim listom, *Hrvatskim pravom*, koje je prema njihovom sudu bio osnovni alat Frankove dominacije u stranci. U protivnom, oni su bili spremni izaći iz stranke te pokrenuti vlastiti list, kojem su već koncem 1906. godine izabrali ime, te osigurali usluge glavnog urednika.¹²⁹ Kako će se vidjeti, sličnu taktiku u slučaju da ne dobiju list *Hrvat* pripremali su i gospićki pravaši Pavelić-Došenova kruga, pri čemu su oni za uređivanje svog lista u pripremi imali Ivana Gojtana.

U ovo je vrijeme Pavelić-Došenova grupa, uz pristup Ivana Gojtana, ojačana i udajom Lovrine kćeri Josipe Pavelić za mladog otočakog odvjetnika Živka Petričića.¹³⁰ Petričić je bio član izvršnog odbora Starčevićeve hrvatske stranke prava, a od 1906. godine i njezin saborski zastupnik za izborni kotar Otočac, te je tim brakom Pavelić-Došenova grupa, uz navedenu podršku Mile Starčevića i Ante Pavelića, dobila i Petričićevu podršku u stranačkoj središnjici u Zagrebu. Osim toga, pristupanjem Petričića ova grupa je proširila svoj utjecaj i na Otočac, koji je kako je navedeno, bio staro frankovačko uporište

¹²⁵ U obranu istine i pravice, *Hrvat*, 29. siječnja 1907, 1.

¹²⁶ Naša organizacija i Frank, *Starčevićanac*, 9. svibnja 1907, 2.

¹²⁷ Iz Starčevićeve hrvatske stranke prava, *Hrvat*, 2. svibnja 1908, 1.

¹²⁸ Naš urednik, *Hrvat*, 18. rujna 1906, 2.

¹²⁹ Okružnica dra. Mile Starčevića, *Starčevićanac*, 16. svibnja 1907, 1-2.

¹³⁰ A. TOMLJENović, 2013, 344; Dva dana starčevićanskog slavlja u Gospiću, *Hrvat*, 5. lipnja 1907, 2.

u Ličko-krbavskoj županiji. U Otočcu se političkoj liniji Živka Petričića pridružio bivši urednik *Hrvata*, Jerko Pavelić, od 1906. godine narodni zastupnik Starčevićeve hrvatske stranke prava za izborni kotar Karlobag, koji je već od svog dolaska u Otočac, 1902. godine, bio u sukobu sa starim otočaćkim frankovcima.¹³¹ U tom je sukobu Jerko Pavelić privremeno izašao kao pobjednik te je 1907. godine izabran predsjednikom kluba Starčevićeve hrvatske stranke prava u Otočcu,¹³² a sljedeće godine izabran je i za ravnatelja pravaške Hrvatske dioničke štedionice u Otočcu.¹³³ U narednim sukobima s otočaćkim frankovcima uprava nad ovom štedionicom, kojoj će se na čelu Jerko Pavelić izmjenjivati sa Živkom Petričićem,¹³⁴ postala je glavni izvor političkog utjecaja Pavelić-Petričićeve grupe.¹³⁵ U isto vrijeme frankovački redovi u Gospiću ojačani su dolaskom nepomirljivog frankovca, svećenika Stipe Vučetića, koji je 1905. godine imenovan prvo upraviteljem župe, a 1906. godine i župnikom u Bilaju (općina Gospić).¹³⁶ Vučetić se i ranije povremeno

¹³¹ Tijekom nemira u Hrvatskoj 1903. godine veliki župan Ličko-krbavske županije izvijestio je hrvatsku zemaljsku vladu, da su u Otočcu najavili održavanje pučkih skupština bivši urednik *Hrvata* Jerko Pavelić "za svoje pristaše", a župnik Juraj Ibel "za svoje krilo oporbe." Prema tom izvješću, obje su skupštine bile zabranjene, no samo je Jerko Pavelić zbog toga negodovao, a župnik Ibel, "koji kao predsjednik i jedan od glavnih osnivača otočke vjeresijske udruge neuživa više neograničeno povjerenje oporbenjaka, koji se kupe oko otočke štedionice, uvidio je i sam neshodnost svoga koraka, pa je i požalio, da se je u stvar mješao." HDA, PrZV, kut. 680., br. 1792/1903. Juraj Ibel imenovan je župnikom u Otočcu 1898. godine i nedvojbeno je bio frankovac. Ova "vjeresijska udruga", zbog koje je on izgubio povjerenje otočaćkih "oporbenjaka", odnosno frankovaca, je Gospodarska obrtna vjeresijska udruga u Otočcu, osnovana 1902, a "otočka štedionica", oko koje su se okupljali otočaćki frankovci je Dionička štedionica u Otočcu, utemeljena 1898. *Izvjestaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za 1905. godinu*, 1906, 174. Osim što je bila poslovna konkurencija Dioničkoj štedionici u Otočcu, Ibelova vjeresijska udruga je mogla smetati otočaćkim pravašima i zbog toga, što je vjerojatno riječ o jednoj od onih vjeresijskih udruge, koje su bile podružnice Ugarske središnje vjeresijske udruge u Budimpešti, te su javnosti bile predstavljane kao simboli mađarizacije. Te su se vjeresijske udruge u Banskoj Hrvatskoj počele osnivati na prijelazu stoljeća, a njihov je osnutak podupirala Čista stranka prava, nasuprot onim štedno-kreditnim zadrugama, koje su bile podružnice Hrvatske poljodjelske banke u Zagrebu, novčanog zavoda pod kontrolom stranaka Udružene opozicije, odnosno Hrvatske stranke prava. O tomu vidi: M. GABELICA, 2012, 40.

¹³² Iz starčevićanskog kluba u Otočcu, *Hrvat*, 24. srpnja 1907, 3.

¹³³ *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1908*, 1908, 153. Dionička štedionica u Otočcu se od 1908. godine nazivala Hrvatskom dioničkom štedionicom u Otočcu. Obavjest, *Hrvat*, 14. ožujka 1908, 2.

¹³⁴ *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1909*, 1909, 146.

¹³⁵ Otočac, 10. II. 1909., *Hrvat*, 13. veljače 1909, 2–3.

¹³⁶ Imenovanje, *Hrvat*, 16. listopada 1906., 2. O Stipi Vučetiću vidi: S. MATKOVIĆ, 2001, 274.

javljao u *Hrvatu*, a dolaskom u Bilaj postao je stalnim suradnikom tog lista te naposljetku njegovim glavnim urednikom.

Otvoreni sukob između ovih dviju pravaških grupa u Gospiću izbio je uoči Božića 1906. godine, kada su se Mile Starčević i Ante Pavelić okružnicom obratili svim mjesnim klubovima Starčevićeve hrvatske stranke prava, najavljujući svoj izlazak iz stranke i pokretanje novog lista. Mada u okružnici nisu problematizirana načelna neslaganja sa stranačkom politikom, nego je problematiziran isključivo predsjednik stranke Josip Frank, činjenica da se glavna kritika okružnice odnosila na pitanje kontrole nad središnjim stranačkim listom, *Hrvatskim pravom* odaje, da su u podlozi nezadovoljstva ipak bila ideološka neslaganja sa stranačkom politikom.¹³⁷ Ova je okružnica bila poziv onima kojima je bila i upućena – svim mjesnim klubovima Starčevićeve hrvatske stranke prava u Banskoj Hrvatskoj – da slijede dvojicu nezadovoljnih stranačkih čelnika u njihovu namjeravanom izlasku iz stranke. Ovom prilikom tomu se pozivu odazvala samo Pavelić-Došenova pravaška grupa u Gospiću.

Već u siječnju 1907. godine Marko Došen i Ivan Gojtan pokrenuli su u Gospiću novi pravaški tjednik *Starčevićanac*, kojem su njih dvojica, uz mladog gospičkog pravnik Josipa Brajkovića, bili i urednici. Vlasnik lista bio je Starčevićev klub u Gospiću te je i uprava lista bila u sjedištu toga kluba, u prostorijama I. ličke štedionice. Nekoliko prvih brojeva lista bila su napadno ispunjeni pjesmama "pravoslavnog Hrvata" Danila Medića, čime je najavljen novi smjer Pavelić-Došenove pravaške grupe prema politici hrvatsko-srpske sloge u ostvarenju pravaškog državnopravnog programa. U tom smislu zabilježen je politički dogovor Pavelić-Došenove grupe s pristašama gospičke organizacije Srpske samostalne stranke,¹³⁸ prema kojemu su se gospički Srbi obvezali, da će "za sada" odložiti sva "državnopravna pitanja", koja bi mogla pomutiti slogu s Hrvatima. Prema shvaćanju gospičkih Srba, taj se dogovor nije odnosio na javno isticanje srpskih državnih zastava u Gospiću.¹³⁹ Unatoč tomu Pavelić-Došenova grupa se i dalje trudila, "naše pravoslavne Hrvate za hrvatsku ideju zagrijati", kritizirajući frankovce, da protivljenjem politici hrvatsko-srpske sloge, čiji je čimbenik kako je navedeno bilo davanje nacionalnih koncesija

¹³⁷ Okružnica dra. Mile Starčevića, *Starčevićanac*, 16. svibnja 1907, 1-2. Prema analizi Stjepana Matkovića, čini se da je vrlo važan čimbenik u ovom sukobu bila "ambicioznost i težnja za vidnim mjestom u političkom životu" Ante Pavelića, koji nije htio biti ničiji politički sljedbenik nego predvodnik. S. MATKOVIĆ, 2005, 233.

¹³⁸ Okreće na bolje, *Hrvat*, 25. siječnja 1907, 3.

¹³⁹ Srpske zastave u Gospiću, *Starčevićanac*, 31. siječnja 1907, 2-3.

Srbima u Hrvatskoj, raspiruju raskol u jedinstvenom hrvatskom narodu, kojeg da su posijali Beč i Pešta.¹⁴⁰

Da je politika Pavelić-Došenove grupe bila sukladna s politikom Hrvatske stranke prava, koja je u to vrijeme stupila u Hrvatsko-srpsku koaliciju, potvrđuje i njihova oštra i sustavna kritika Josipa Franka, zbog njegova negiranja postojanja njemačke Drang nach Osten politike.¹⁴¹ Naime, na uvjerenju o postojanju takve njemačke politike, kojoj je Austro-Ugarska monarhija prva etapa na prodoru prema istoku, svoj je politički rad temeljio Frano Supilo, koji je zamišljao da će Srbi u hrvatskim zemljama, suočeni s opasnošću od takve politike prihvatiti hrvatsku državnu ideju i zajedno s Hrvatima i Slovencima stvoriti jugoslavensku državu u Monarhiji, koja će biti bedem njemačkom prodoru prema Srbiji. Ove Supilove zamisli bile su utkane u Riječku rezoluciju, na temelju koje je u Banskoj Hrvatskoj stvorena Hrvatsko-srpska koalicija.¹⁴²

Na izlazak *Starčevićanaca* gospićki frankovci odgovorili su napuštanjem Starčevićevog kluba i osnutkom kluba Starčevićeve hrvatske stranke prava u Gospiću. Predsjednik ovoga kluba bio je trgovac Martin Rukavina, tajnik je bio urednik i vlasnik *Hrvata* Dragutin Smojver, blagajnik je bio gostioničar Toma Ban, a odbornici sin Ivana Bušljete, trgovac Joso Bušljeta, svećenik Stipe Vučetić i klesar Stipe Vukelić.¹⁴³ Izlaskom frankovaca iz Starčevićevog kluba izabran je njegov novi odbor, kojem je predsjednik bio trgovac Nikola Pavelić, potpredsjednik odvjetnik Ivan Gojtan, tajnik odvjetnički pripravnik i odgovorni urednik *Starčevićanaca* Josip Brajković, blagajnik posjednik Franjo Majerhoffer, te kojem su odbornici bili: gospićki župnik Franjo Canjuga, gospićki načelnik Mate Došen, trgovci Marko Došen, Mile Butković, Josip Nikšić mlađi i Mirko Pavelić te gostioničar Mate Bubaš i seljak Nikola Busija.¹⁴⁴ Od navedenih članova odbora Starčevićevog kluba u Gospiću petorica su 1907. godine bili članovi uprave I. ličke štedionice.¹⁴⁵ Članovi toga odbora pripadali su višem društvenom razredu od članova odbora kluba Starčevićeve hrvatske stranke prava u Gospiću te se tih godina od članova odbora kluba Starčevićeve hrvatske stranke prava

¹⁴⁰ Hrvati, *Starčevićanac*, 21. ožujka 1907, 1–2.

¹⁴¹ Spor riješen, *Starčevićanac*, 28. veljače 1907, 2.; Gospić, dne. 4. ožujka 1907, *Starčevićanac*, 7. ožujka 1907, 1-2; Austrija i Drang, *Starčevićanac*, 14. ožujka 1907, 1–2.

¹⁴² D. ŠEPIĆ, 1970, 213–217.

¹⁴³ Starčevićanski sastanak, *Hrvat*, 18. siječnja 1907, 2.

¹⁴⁴ Frankovo Pravo, *Starčevićanac*, 18. travnja 1907, 3.

¹⁴⁵ Te godine Nikola Pavelić bio je predsjednik štedionice, Marko Došen njezin ravnatelj, Mate Došen i Franjo Majerhoffer bili su članovi ravnateljstva, a Ivan Gojtan bio je u nadzornom odboru. Prva lička štedionica u Gospiću, *Starčevićanac*, 27. ožujka 1908, 4.

među 50 najvećih poreznih davatelja Ličko-krbavske županije nalazio samo Joso Bušljeta, dok su se od članova odbora Starčevićevog kluba na tom spisku nalazili Nikola Pavelić, Ivan Gojtan, Marko Došen, Franjo Majerhoffer te otac Josipa Nikšića mlađeg, Josip Nikšić stariji.¹⁴⁶ S druge strane, gospićki frankovci imali su gotovo nepodijeljenu potporu katoličkog svećenstva gospićke okolice,¹⁴⁷ koje je kao svojevrsna seoska inteligencija predstavljala političke afinitete hrvatskog seljačkog stanovništva toga kraja.

Budući da se od svih klubova Starčevićeve hrvatske stranke prava samo gospićki klub, i to jedan njegov dio, odazvao pozivu Mile Starčevića i Ante Pavelića, stranački raskol je odgođen, a Starčevićev klub u Gospiću počeo se osipati. Na izborima za županijsku skupštinu Ličko-krbavske županije, održanima koncem travnja 1907. godine u gospićkom izbornom kotaru, Mate Došen je kandidiran na listi kluba Starčevićeve hrvatske stranke prava u Gospiću,¹⁴⁸ a sredinom svibnja iste godine, iz Starčevićevog kluba istupio je gospićki župnik Franjo Canjuga.¹⁴⁹ Početkom lipnja 1907. godine na sastanku predstavnika oba pravaška kluba u Gospiću dogovoreno je "da se u Gospiću provede jedinstveni rad naše stranke, te da se uzpostavi jedinstvo klubova i jedinstvo listova."¹⁵⁰ U svrhu budućeg ujedinjenja s gospićke političke pozornice udaljene su osobe, koje su u prethodnom razdoblju bile najviše izložene u međupravaškom sukobu.

¹⁴⁶ *Izveštaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za godinu 1905, 1906, 40–41; Izveštaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za godinu 1910, 1911, 58–59.*

¹⁴⁷ Osim navedenoga župnika u Bilaju, Stipe Vučetića, simpatizeri kluba Starčevićeve hrvatske stranke prava u Gospiću bili su župnik u Trnovcu (općina Smiljan) Tomo Vučetić, župnik u Smiljanu Ivan Kovačević, župnik u Ribniku (općina Gospić) Andrija Depeder, župnik u Ličkom Novom (općina Gospić) Ivan Mikan, župnik u Širokoj Kuli (općina Lički Osik) Ive Dujam, te župnik u Ličkom Osiku Grga Murgić. Klubska izjava, *Hrvat*, 6. travnja 1907, 2.

¹⁴⁸ Oba pravaška kluba kandidirala su Matu Došena, Karla Brkljačića, Stjepana Vukelića i Milana Šarića. Na listi gospićkog kluba SHSP-a nalazio se još i Stipe Vučetić, a na listi Starčevićevog kluba još i inženjer Nikola Kolar. Pobijedila je ona lista, na kojoj se nalazio Stipe Vučetić. Županijski izbor u Gospiću, *Hrvatska zastava* (Zagreb), 25. travnja 1907, 7. Frankovci su tvrdili, da Došen nije kandidiran na njihovoj listi na temelju dogovora sa Starčevićevim klubom, nego da je taj klub bez znanja frankovaca njihove pristaše, uz izuzetak inženjera Kolaru uvrstio na svoju listu. Županijski izbor u Gospiću, *Hrvatska zastava*, 2. svibnja 1907, 7. To bi moglo biti točno, jer su uz Vučetića i Vukelića, koji su nedvojbeno bili frankovci, i Milan Šarić i Karlo Brkljačić u županijskoj skupštini istupali kao frankovci. Burna županijska skupština u Gospiću, *Hrvat*, 3. srpnja 1909, 1–2. Mate Došen se kasnije ponovo pridružio Pavelić-Došenovoj grupi, no u travnju 1907. bio je uz gospićke frankovce.

¹⁴⁹ Istupio iz našeg kluba, *Starčevićanac*, 16. svibnja 1907, 3.

¹⁵⁰ Izjava, *Hrvat*, 5. lipnja 1907, 1.

Tako je sredinom lipnja iste godine Ivan Gojtan istupio iz Starčevićevog kluba u Gospiću te prestao uređivati list *Starčevićanac*.¹⁵¹ Gojtan je potom ostao živjeti u Gospiću, no za dogledno vrijeme nije se aktivno bavio politikom. U isto vrijeme Dragutin Smojver je uređivanje lista *Hrvat* prepustio Stipi Vučetiću, a vlasništvo nad tim listom klubu Starčevićeve hrvatske stranke prava u Gospiću¹⁵² te je napustio Gospić i odselio u Sjedinjene Američke Države (Pittsburgh), odakle se povremeno javljao člancima u kojima se predstavljao kao "američki frankovac."¹⁵³

Na skupštini Starčevićeve hrvatske stranke prava održanoj 6. studenoga 1907. godine predstavnici dvaju gospićkih pravaških klubova postigli su sporazum "o jedinstvu u gospićkih redovah."¹⁵⁴ Kao rezultat tog sporazuma, u studenom te godine prestao je izlaziti list *Starčevićanac*, no usprkos dogovorenom nikad nije došlo i do fuzije dvaju gospićkih pravaških klubova, nego je Starčevićev klub u Gospiću nastavio tiho djelovati usporedno s klubom Starčevićeve hrvatske stranke prava u Gospiću. Razlog tomu bili su novi sukobi u središnjici Starčevićeve hrvatske stranke prava, gdje nezadovoljnici Frankovim vodstvom nisu bili potpuno poraženi. Iako su Mile Starčević i Ante Pavelić formalno kapitulirali pred Josipom Frankom, odrekli se tvrdnji iznesenih u navedenoj okružnici i osudili pisanje lista *Starčevićanac*, novi stranački sukob otvoren je istupom otočačkih pravaša Jerka Pavelića i Živka Petričića iz saborskog kluba Starčevićeve hrvatske stranke prava, na što je u prosincu 1907. godine iz stranačke središnjice iniciran ustroj novoga, lojalnog odbora kluba Starčevićeve hrvatske stranke prava u Otočcu pod vodstvom trgovca Marka Miletića i župnika Jurja Ibela, u kojem više nije bilo Jerka Pavelića.¹⁵⁵ Uz potporu Jerka Pavelića i Živka Petričića Starčevićev klub u Gospiću čekao je trenutak kada će se ponovo aktivirati.

Koncem 1907. i početkom 1908. godine među dvjema gospićkim pravaškim grupama izbijale su sitne nesuglasice, koje su odavale, da ispod prividnog jedinstva tinja sukob većih razmjera. Prvi veći sukob izbio je na sjednici županijske skupštine, održane u siječnju 1908. godine, na kojoj Marko Došen nije pristao uz zahtjev Stipe Vučetića za bezuvjetnim ukidanjem Hrvatsko-ugarske nagodbe, nego je u dogovoru s dijelom srpskih županijskih

¹⁵¹ Izjava, *Starčevićanac*, 20. lipnja 1907, 3.

¹⁵² Iz kluba, *Hrvat*, 15. lipnja 1907, 1.

¹⁵³ Poruka i odgovor Hrvatskoj slobodi, *Hrvat*, 1. kolovoza 1908, 1.

¹⁵⁴ *Starčevićanac* br. I. god. II. 6. veljače 1908., *Hrvat*, 8. veljače 1908, 1.

¹⁵⁵ Novi starčevićanski klubovi, *Hrvatska zastava*, 2. siječnja 1908, 8.

zastupnika iznio vlastiti zahtjev, da se Nagodba ukine "svojevremeno", odnosno u svoje vrijeme.¹⁵⁶ Prema Došenovom obrazloženju, on je bio svjestan da njegov zahtjev nije bio u pravaškom duhu, no njemu je u tom trenutku bilo do toga, "da i braća ili gospoda rišćanska, ili kako se vole zvati Srbi, prihvate predlog naperen proti nagodbi."¹⁵⁷ Ubrzo potom, u veljači 1908. godine, Marko Došen ponovo je pokrenuo list *Starčevićanac*, u kojem je glavni suradnik bio Živko Petričić.

U ovo vrijeme hrvatskim banom imenovan je Pavao Rauch, koji je u veljači 1908. godine proveo saborske izbore, na kojima je njegova stranka hametice poražena, a apsolutnu većinu mandata dobila Hrvatsko-srpska koalicija. Nezadovoljan rezultatom izbora, ban Pavao Rauch je trajno odgodio zasjedanje hrvatskog Sabora, koji se tijekom čitave dvogodišnje Rauchove vladavine nije sastajao. Mada je na ovim izborima Starčevićeva hrvatska stranka prava pojedinačno osvojila najviše mandata,¹⁵⁸ njezin izborni rezultat ocijenjen je kao neuspjeh, te je pod pritiskom stranačkih nezadovoljnika okupljenih oko Mile Starčevića i Ante Pavelića, Josip Frank odstupio s čela stranke, a za predsjednika je izabran pristaša Starčević-Pavelićeve skupine, Luka Starčević.

U ovim političkim okolnostima, načelna razlika između Frankove te Starčević-Pavelićeve skupine ogledala se u tomu što je Starčević-Pavelićeva skupina, za razliku od Frankove, bila spremna poduprijeti Hrvatsko-srpsku koaliciju u njezinom sukobu s banom Rauchom.¹⁵⁹ Iako je jedan dio pravaša, koji je pozdravio Frankovo odstupanje s čela stranke smatrao, da će Frankovim povlačenjem biti otvoren put prema razbijanju Koalicije i fuziji Hrvatske stranke prava sa Starčevićevom hrvatskom strankom prava,¹⁶⁰ sam Ante Pavelić je pisao, da bi pravaška fuzija u ovom trenutku bila "voda na magjarski mlin", jer bi se time u hrvatskom Saboru stvorila protunagodbena većina, koja bi pružila povod mađarskoj vladi, da zadrži protuustavno stanje i Pavla Raucha na čelu uprave u Hrvatskoj. Umjesto toga, Starčevićeva hrvatska stranka prava je prema Pavelićevom mišljenju trebala podupirati cjelovitu Koaliciju, koja zastupa

¹⁵⁶ Zašto nisam glasovao za predlog M. Došena na prošloj žup. skupštini, *Hrvat*, 18. siječnja 1908, 1.

¹⁵⁷ Recimo koju, *Hrvat*, 25. siječnja 1908, 2.

¹⁵⁸ Ustvari, na ovim je izborima SHSP osvojila jednak broj mandata kao i HSP, njih 23, s time da je još jedan mandat, onaj u Karlobagu, osvojio Jerko Pavelić, koji se kandidirao kao pravaš izvan stranaka. Uz mandat Jerka Pavelića u Karlobagu, na ovim je izborima SHSP osvojila još četiri mandata u izbornim kotarima Ličko-krbavske županije: Gospiću (David Starčević), Perušiću (Marko Badovinac), Otočcu (Milan Ogrizović) i Senju (Drago Vlahović).

¹⁵⁹ M. GABELICA, 2013, 284.

¹⁶⁰ M. GROSS, 1962, 211.

nagodbeno stajalište, kako bi s njom u savezu srušila Raucha te za bana dovela nekoga, koji bi imao povjerenje Koalicije kao saborske većine.¹⁶¹

Ovakva bezuvjetna podrška Koaliciji u njezinom dolasku na vlast uzrokovala je reakciju Frankove grupe i nove sukobe u Starčevićovoj hrvatskoj stranci prava, koji su u travnju 1908. godine kulminirali konačnim odlaskom Starčević-Pavelićeve skupine iz stranke. Ovoga puta narodni zastupnici Mile Starčević (kotar Sv. Ivan Zelina) i Ante Pavelić (kotar Samobor) nisu ostali usamljeni, nego su im se uz narodnog zastupnika Jerka Pavelića (kotar Karlobag), pridružili i narodni zastupnici David Starčević (kotari Gospić i Kloštar), Ivan Peršić (kotar Zagreb III.), Franjo Kufrin (kotar Pisarovina) i Svetozar Rittig (kotar Đakovo). Među nekolicinom mjesnih pravaških organizacija, koje su podržale disidente, ponovo se našao i Starčevićev klub u Gospiću.¹⁶² Nakon raskola i Pavelić-Petričićeva grupa u Otočcu osnovala je "starčevićanski klub", koji je podupirao disidente,¹⁶³ a sličan klub pored postojećeg frankovačkog nešto kasnije osnovan je i u Perušiću.¹⁶⁴ Disidente, koje su prema njihovom čelniku Mili Starčeviću nazvali milinovcima, između ostalih su osudili klubovi Starčevićeve hrvatske stranke prava u Gospiću,¹⁶⁵ Otočcu,¹⁶⁶ Senju, Brinju,¹⁶⁷ Lovincu¹⁶⁸ i Perušiću.¹⁶⁹ Milinovci su u Zagrebu pokrenuli dnevnik *Hrvatsku slobodu*, te su u ožujku 1909. godine ustrojili novu, Starčevićevu stranku prava.

¹⁶¹ Sloga pravaša, *Starčevićanac*, 18. travnja 1908, 1. Mile Starčević je još u ožujku 1907. godine, kada na čelu uprave u Hrvatskoj nije bilo Raucha, sklopio tajni dogovor s Franom Supilom, kojim se obvezao istupiti iz Starčevićeve hrvatske stranke prava, ukoliko bi ona u savezu s mađaronima pokušala razbiti Hrvatsko-srpsku koaliciju. M. GROSS, 1960, 156.

¹⁶² Izjava, *Starčevićanac*, 9. svibnja 1908, 2.

¹⁶³ Starčevićanci u Otočcu, *Starčevićanac*, (Zagreb), 5. lipnja 1908, 2. Predsjednik ovog kluba bio je umirovljeni satnik Luka Grčević, popredsjednik trgovac Stipe Šegavčić, a tajnik Živko Petričić. Odbornici su bili Dujo Milinković, Jerko Pavelić, Blaž Devčić, Ilija Dubravčić, Mihovil Banić, Vid Bogdanić, Josip Lulić, Juraj Počnić i Pave Ratković. Od nabrojanih odbornika ovoga kluba, J. Pavelić, Ž. Petričić, S. Šegavčić, D. Milinković, I. Dubravčić i B. Devčić u tom su razdoblju bili ravnatelji ili članovi ravnateljstva Hrvatske dioničke štedionice u Otočcu. *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1908*, Zagreb 1908, 153; *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1909*, Zagreb 1909., 146.

¹⁶⁴ Novi starčevićanski klub, *Starčevićanac*, 15. srpnja 1908, 4.

¹⁶⁵ Velemožnom gospodinu dru. Davidu Starčeviću, *Hrvat*, 27. lipnja 1908, 1.

¹⁶⁶ Dr. Mile Starčević u Lici, *Hrvat*, 6. lipnja 1908, 1.

¹⁶⁷ Klubovi i organizacije Starčevićeve hrvatske stranke prava, *Hrvatska zastava*, 14. svibnja 1908, 4–5.

¹⁶⁸ Sud hrvatskog naroda o razkolu u SHSP, *Hrvatska zastava*, 14. svibnja 1908, 9.

¹⁶⁹ Klub Starčevićeve hrvatske stranke prava za občinu Perušić, *Hrvat*, 17. kolovoza 1908, 2.

Sukobi i mirenja među gospićkim pravašima

Stranački raskol izazvao je žestok dvogodišnji sukob među dvjema pravaškim grupama u Gospiću, koji se vodio na novinskim stranicama, javnim skupštinama, te na sjednicama gospićkoga općinskog vijeća i županijske skupštine, na kojima su milinovci u nekim političkim pitanjima istupali u savezu sa zastupnicima Srpske samostalne stranke. Sukobi su se spuštali do osobnih uvreda, te su rezultirali međusobnim sudskim tužbama. Budući da su pripadali nižem društvenom razredu od Pavelić-Došenove skupine, gospićki frankovci su u svojim napadima udarali u socijalnu notu, te su suparničku stranu nastojali prikazati kao "ličke gavane", koji su se bogaćenjem odnarodili.¹⁷⁰ S druge strane, Pavelić-Došenova grupa je bila svjesna, da uživa podršku gotovo isključivo gospićkog građanstva, te je upozoravala seljaštvo gospićke općine na "frankovštinom zaražene svećenike Gospića i okolice", koji žele "povesti Vas u borbu proti gospićkim gradjanom, kao da je tobože ugrožena Vaša katolička vjera i da nam prijeti veća pogibelj od Srba nego od Magjara."¹⁷¹

Stranački raskol izazvao je nesuglasice i u Hrvatskom parobrodarskom dioničkom društvu, u kojem su smrću Lovre Pavelića dominantan utjecaj zadobili frankovački opredijeljeni senjski poduzetnici. Tako je u rujnu 1908. godine Ante Pavelić objavio članak u kojem je konstatirao da ovo društvo sve više gubi bitku s mnogo jačim društvom Ungaro-Croata, za što je osim potpore zajedničke vlade Ungaro-Croati okrivio i upravu Hrvatskog parobrodarskog društva, koja "stoji u rukama Senjana." "Danas se je Senj", pisao je Pavelić, "podpuno osamio od ostalog Primorja, radi svoga sebičnoga ponašanja naprama vladi baruna Raucha." "Hrvati Like i Primorja zaziru od Senja kao nikad prije", naveo je Pavelić, te ustvrdio, da "to djeluje i na samo društvo." Zato je Pavelić preporučio da se sjedište toga društva iz Senja prenese na Rijeku, a njegova uprava da se povjeri nekomu, "koji ne će radi svoje sebičnosti ili političke zasukanosti škoditi društvu." Takva bi uprava sa sjedištem u Rijeci, zaključio je Pavelić, mogla postići dogovor s upravom Ungaro-Croate kako bi prestala međusobna utakmica, koja šteti hrvatskom društvu.¹⁷² Iako očito nezadovoljni upravom Hrvatskog parobrodarskog društva, milinovci su nastavili podupirati to društvo.

¹⁷⁰ Malo razjašnjenja, *Hrvat*, 29. kolovoza 1908, 2; Vidi i: Tko je bogatiji? Da li je Marko de Došen ili pop Stipe?, *Hrvat*, 30. siječnja 1909, 3; Tko se najviše obogatio za nagodbenoga sustava?, *Hrvat*, 5. veljače 1910, 1.

¹⁷¹ Poruka ličkim Hrvatima, *Starčevićanac*, 28. siječnja 1910, 1–2.

¹⁷² Hrvatsko parobrodarsko društvo, *Hrvatska sloboda*, 9. rujna 1908, 3.

Jerko Pavelić je tako na županijskoj skupštini održanoj u lipnju 1911. godine podnio prijedlog da se iz hrvatskoga zemaljskog proračuna izdvoje sredstva za godišnje subvencioniranje toga društva.¹⁷³ Milinovci su u siječnju 1914. godine isti prijedlog, koji su podnijeli frankovci, poduprli i u hrvatskom Saboru.¹⁷⁴

Prilika za odmjeravanje snaga dviju pravaških grupa u Gospiću bili su općinski izbori, održani u siječnju 1910. godine. Ovim izborima prethodile su sjednice županijske skupštine Ličko-krbavske županije, na kojima je sklopljen savez između ličkih milinovaca i srpskih samostalaca. Još u prosincu 1908. godine lički su milinovci na sjednici županijske skupštine, uz dosta natezanja, glasovali za prijedlog Stipe Vučetića o zabrani službene upotrebe ćirilice.¹⁷⁵ Već na idućoj sjednici, održanoj u lipnju 1909. godine, milinovci su u pitanjima srpske kulturne autonomije u Banskoj Hrvatskoj otvorenije stali na stranu zastupnika Srpske samostalne stranke. Na toj je sjednici zastupnik iz Perušića, frankovac Marko Badovinac, predložio da županijska skupština prosvjeduje protiv istupa profesora Tomáša Masaryka u Carevinskom vijeću u Beču, kojim je Masaryk stao u obranu Srba optuženih u zagrebačkoj veleizdajničkoj parnici i napao hrvatsko sudstvo, čime je prema Badovinčevu mišljenju povrijedio hrvatsku autonomiju. Protiv toga prijedloga, a u obranu optuženih Srba i profesora Masaryka ustao je Marko Došen, koji je za veleizdaju optužio frankovce da podupiru Rauchov neustavan i nagodbeni režim. Na Došenove riječi reagirali su prisutni frankovci te je u skupštini izbio nered tijekom kojega je Badovinčev prijedlog ipak prihvaćen. No, kako se nered nije smirivao, veliki župan bio je prisiljen raspustiti skupštinu te na dnevni red nisu došli i ostali prijedlozi frankovačkih zastupnika, koji su išli za ukidanjem srpske kulturne autonomije na prostoru županije.¹⁷⁶

¹⁷³ *Stenografski zapisnici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije petogodišta 1913 – 1918*, svezak I., 1914, 1108–1109.

¹⁷⁴ *Stenografski zapisnici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije petogodišta 1913 – 1918*, svezak I, 1106–1113. U raspravi o subvencioniranju ovoga društva, vođenoj u siječnju 1914. u hrvatskom Saboru iznesena je tvrdnja zastupnika Hrvatsko-srpske koalicije, Bogoslava Mažuranića da se većina dioničara toga društva zalaže da se društvo likvidira, čemu su se protivili samo većinski dioničari, koji su u svojim rukama imali upravu društva. Budući da je i u to vrijeme uprava društva bila u rukama senjskih poduzetnika, frankovaca Drage Vlahovića, Mate Rukavine i Jurja Krmpotića, možemo pretpostaviti da su se za likvidaciju društva zalagali lički milinovci. Inače, Hrvatsko-srpska koalicija je tijekom ove rasprave svoju podršku prijedlogu da se društvo subvencionira iz hrvatskog zemaljskog proračuna uvjetovala time da se društvo sa "stranačko-političkoga" postavi na strogo "trgovački" princip poslovanja, pri čemu je ovaj "stranačko-politički" princip definiran kao pretjerano isticanje hrvatskoga karaktera toga društva.

¹⁷⁵ Ličko-krbavska jesenska županijska skupština, *Hrvat*, 19. prosinca 1908, 2–3.

¹⁷⁶ HDA, PrZV, kut.: 781, dok. br. 2830/1909. Frankovci su pripremili prijedloge da se ukinu svi listovi tiskani ćirilicom, da se činovnici katolici namještaju u mjesta s pravoslavnom

Protiv ovog Badovinčeva prijedloga glasovala su četvorica prisutnih milinovaca, dvojica prisutnih pripadnika Hrvatske pučke napredne stranke¹⁷⁷ i desetak prisutnih pripadnika Srpske samostalne stranke. Za Badovinčev prijedlog, osim desetak prisutnih frankovaca, glasovalo je još dvadesetak drugih zastupnika, o kojima se u ovom izvješću ne navodi političko opredjeljenje. Budući da je već Badovinčev prijedlog dobio većinu glasova razumno je pretpostaviti da bi, da nije bilo opstrukcije milinovaca, i ostali frankovački prijedlozi prošli glasovanje. Osim toga, iako su milinovci prihvatili politiku hrvatsko-srpske sloge, oni su se i dalje predstavljali kao baštinici nauka Ante Starčevića, prema kojem Srbi u hrvatskim zemljama nisu postojali ni kao etnička skupina, pa bi dolaskom ostalih frankovačkih prijedloga na dnevni red morali ili glasovati u skladu s tim načelom, čime bi izgubili naklonost srpskih samostalaca ili protiv tog načela, čime bi se razotkrilo njihovo napuštanje pravaštva. Tako su opstrukcijom ne samo zadobili naklonost Srba nego i spasili pravaški obraz.

Savez milinovaca i srpskih samostalaca, stvoren milinovačkom opstrukcijom rada županijske skupštine, potvrđen je na njezinoj idućoj sjednici, održanoj u prosincu 1909. godine, na kojoj su na dnevni red ponovo trebali doći oni isti prijedlozi frankovaca, koji nisu mogli biti riješeni na prošloj sjednici. Ovoga puta milinovci i srpski samostanci povelili su zajedničku opstrukciju rada županijske skupštine, koja je ponovo raspuštena prije nego što su frankovački prijedlozi došli na dnevni red. Prema saznanju velikog župana, opstrukcija nije bila spontana nego pripremljena kako bi se spriječila rasprava o frankovačkim prijedlozima, u kojem bi slučaju milinovci u skladu sa svojim programom morali glasovati za te prijedloge, čime bi se zamjerali Srbima i izgubili njihovu potporu na narednim općinskim izborima u Gospiću.¹⁷⁸

Općinski izbori u Banskoj Hrvatskoj, pa tako i ovi u Gospiću vršili su se po izborništvima, pri čemu izborništvo nije bilo teritorijalno određeno, nego su se izbornici dijelili prema imovinskom cenzusu te su oni imućniji

većinom stanovništva, da službeni naziv Pravoslavne crkve u Hrvatskoj bude ili Grčko-iztočna crkva ili Hrvatska pravoslavna crkva, da se zabrane svi javni natpisi na ćirilici, da se u nazivima svih društava i zavoda zabrani srpsko ime, da se zabrani upotreba srpske trobojnice, itd.

¹⁷⁷ To su bili gospićki trgovac Lavoslav (Leopold, Polde) Vukelić i gospićki ljekarnik Kosta Vouk. Obojica su, kao i Kostin otac Vale Vouk bili vezani uz Pavelićevu I. ličku štedionicu, odnosno u određenom su razdoblju bili članovi ravnateljstva te štedionice, a Vale Vouk je jedno vrijeme bio i njezin ravnatelj. Osim njih, istaknuti naprednjak u Gospiću bio je i odvjetnik Mile Miškulin, rodom iz Smiljana, koji je bio oženjen unukom Lovre Pavelića, Marijom rođ. Grospić. O Miškulinu vidi: Mali osvrt na saborske izbore, *Hrvat*, 28. svibnja 1910, 2–3; A. TOMLJENović, 2013, 346–347.

¹⁷⁸ HDA, PrZV, kutija 781., dok. br. 5453/1909.

pripadali prvom izborništvu i glasovali za kandidate koji su bili ponuđeni isključivo njima, a manje imućni su pripadali drugom izborništvu i glasovali za njima pripadajuće kandidate. Gospićko općinsko zastupstvo imalo je 24 zastupnika, od kojih su osmorica birana u prvom, a njih šesnaestorica u drugom izborništvu. Prema izvještaju *Hrvata*, nikada se gospićki općinski izbori nisu vodili tako "žestoko i grozničavo" kao oni održani u siječnju 1910. godine, kada su se natjecale dvije liste: frankovačka i milinovačka.¹⁷⁹ Milinovačku listu podupirali su gospićki naprednjaci te srpski samostalci. Podršku Srba milinovačkoj listi frankovci su nastojali neutralizirati tako što su na svojoj listi u drugom izborništvu kandidirali petoricu pravoslavaca,¹⁸⁰ koje su predstavili kao one pravoslavce, "kojima beogradska politika nije zavrtila mozgom". Nakon provedenih izbora obje su liste u prvom izborništvu dobile jednak broj glasova te su izbori u tom izborništvu morali biti ponovljeni, dok je u drugom izborništvu pobijedila frankovačka lista.¹⁸¹ Nezadovoljni rezultatom izbora u drugom izborništvu gospićki su milinovci podnijeli žalbu zbog navodnih izbornih nepravilnosti.¹⁸² Žalba im je uvažena, pa su izbori i u tom izborništvu morali biti ponovljeni.¹⁸³

U razdoblju do održavanja ponovljenih općinskih izbora u Gospiću u Banskoj Hrvatskoj je pala vlada bana Pavla Raucha te je novim banom imenovan staromađaron Nikola Tomašić, koji je na taj položaj došao sporazumom s Hrvatsko-srpskom koalicijom kao saborskom većinom. Savez Hrvatsko-srpske koalicije sa staromađaronima ponukao je gospićke milinovce na približavanje gospićkim frankovcima. Prvi odraz ovog približavanja bili su dopunski izbori za hrvatski Sabor u gospićkom izbornom kotaru, koji je smrću Davida Starčevića ostao ispražnjen. Za te izbore, održane 18. travnja 1910. godine, gospićki Srbi najavili su glasovati za Tomašićevog kandidata Vinka Kriškovića,¹⁸⁴ nakon čega je sklopljen sporazum između gospićkih milinovaca i frankovaca, koji su istaknuli zajedničku kandidaturu staroga pravaša, zagrebačkog odvjetnika Ivana Ružića.¹⁸⁵ Protiv ove zajedničke kandidature bile su središnjice i jedne i druge

¹⁷⁹ Sa izbornog ratišta, *Hrvat*, 5. veljače 1910, 1.

¹⁸⁰ To su bili kandidati za sela Čitluk, Divoselo i Oranice: Mane Bjegović, Janko Vujnović, Pante Obradović, Dmitar Obradović i Pava Krajnović. Obćinski izbori u Gospiću, *Hrvat*, 22. siječnja 1910, 2.

¹⁸¹ Obćinski izbori u Gospiću, *Hrvat*, 29. siječnja 1910, 2.

¹⁸² Izbori u Gospiću, *Starčevićanac*, 28. siječnja 1910, 2–3.

¹⁸³ Obćinski izbori, *Hrvat*, 19. ožujka 1910, 2.

¹⁸⁴ Izbori, *Hrvat*, 16. travnja 1910, 3.

¹⁸⁵ Izbornici!, *Hrvat*, 16. travnja 1910, 1.

pravaške stranke u Zagrebu,¹⁸⁶ no gospićki pravaši su ustrajali u odluci da istupe zajedno. Mada je Ružić izbore izgubio, sloga pravaša u Gospiću je preživjela te su gospićki pravaši potom izašli složno i na ponovljene općinske izbore u Gospiću, održane 20. travnja 1910. godine¹⁸⁷ te na izbore za županijsku skupštinu, održane u svibnju 1910. godine u gospićkom upravnom kotaru.¹⁸⁸ Pobjedom zajedničke pravaške liste na gospićkim općinskim izborima za novoga gospićkog načelnika izabran je pisar u odvetničkom uredu Ivana Gojtana, frankovac Franjo Vukelić. Gospićki frankovci su komentirali, da je Vukelićevim izborom "jasno i glasno srušena tradicija, da s gospićkom općinom upravlja - aristokracija."¹⁸⁹

Pravaška sloga uspostavljena u Gospiću nije se prelila na ostala mjesta u Ličko-krbavskoj županiji. Tako su na izborima za županijsku skupštinu u upravnom kotaru Otočac, održanim u svibnju 1910. godine, lokalni milinovci odbili savez s frankovcima te su istaknuli vlastitu listu, čime su razmrvili glasove otočaćkih Hrvata i omogućili pobjedu liste otočaćkih Srba.¹⁹⁰ O postojanju saveza otočaćkih milinovaca i otočaćkih Srba rječito govore događanja s idućih redovnih saborskih izbora, održanih u listopadu 1910. godine. Na tim su se izborima u izbornom kotaru Otočac kandidirali Edo Lovrić kao kandidat bana Tomašića, Srđan Budisavljević kao kandidat Srpske samostalne stranke, odnosno Hrvatsko-srpske koalicije, Milan Pavlović kao frankovački kandidat te Živko Petričić kao milinovački kandidat. Prema izvješću velikog župana Ličko-krbavske županije, do polovice izbora glavna se bitka vodila između Milana Pavlovića te Srđana Budisavljevića, koji se još kandidirao i u izbornom kotaru Brlog. Usred izbora lokalna organizacija Srpske samostalne stranke je javila da je Srđan Budisavljević osigurao pobjedu u Brlogu "s pomoći milinovačkih glasova"¹⁹¹ te je pozvala otočaćke Srbe da više ne glasuju za Budisavljevića nego za Petričića. Petričić je potom glasovima preostalih Srba izbio drugi izborni krug, u kojem je sutradan uz nepodijeljene glasove otočaćkih Srba pobijedio Pavlovića.¹⁹² Savez otočaćkih milinovaca i otočaćkih Srba održao se

¹⁸⁶ Dr. Mile Starčević i drugovi u Zagrebu, *Hrvat*, 30. travnja 1910, 2.; Ružićeva kandidatura prije šest mjeseci i sada, *Hrvat*, 9. studenoga 1910, 2.

¹⁸⁷ Obćinski izbor, *Hrvat*, 23. travnja 1910, 1.

¹⁸⁸ Domaće viesti, *Hrvat*, 10. svibnja 1910, 3.

¹⁸⁹ Novi načelnik, *Hrvat*, 3. rujna 1910, 1.

¹⁹⁰ Milinovačko svećenstvo u službi srbijanske propagande, *Hrvat*, 21. svibnja 1910, 1–2.

¹⁹¹ Tvrdnja da je Budisavljević u Brlogu pobijedio uz pomoć brloških milinovaca nije bila točna, jer je Budisavljević tamo osvojio 311 glasova, a njegov protukandidat Slavko Aranitzky 201 glas. Od Budisavljevićevih 311 glasova samo su njih šest bili glasovi Hrvata. HDA, PrZV, kutija 774, br. 5265/1910.

¹⁹² HDA, PrZV, kutija 774, br. 5266/1910.

i do općinskih izbora u Otočcu, održanih u travnju 1911. godine, na kojima je frankovačka lista pobijedila zajedničku "milinovačko-vlašku" listu.¹⁹³

Na redovnim saborskim izborima održanima u listopadu 1910. godine i savez gospićkih pravaša došao je u pitanje. Gospićki milinovci nisu doduše tom prilikom u izbornom kotaru Gospić istaknuli vlastitog kandidata, ali su odlučili bojkotirati izbore, na kojima su frankovci ponovo istaknuli kandidaturu odvjetnika Ivana Ružića protiv Vinka Kriškovića,¹⁹⁴ koji ovoga puta nije nastupio kao Tomašićev kandidat, nego kao kandidat Hrvatsko-srpske koalicije.¹⁹⁵ Zauzvrat su gospićki milinovci dobili podršku Koalicije pri izboru novog župnika župe u Gospiću, koja je ostala ispražnjena smrću župnika Franje Canjuge. Po tom su pitanju gospićki frankovci podupirali imenovanje dotadašnjeg župnika u Ličkom Novom, Ivana Mikana, a gospićki milinovci imenovanje dotadašnjeg župnika u Dramlju kraj Crikvenice, Nikole Polića,¹⁹⁶ kojeg je ban Tomašić u kolovozu 1911. godine i imenovao gospićkim župnikom.¹⁹⁷

Unatoč navedenim nesuglasticama, savez gospićkih pravaša je preživio, za što je svakako bilo zaslužno i pravaško izmirenje na nacionalnoj razini, gdje je prvo sredinom 1910. godine došlo do fuzije frankovačke Starčevićeve hrvatske stranke prava s vanstranačkom pravaškom grupom okupljenom oko lista *Hrvatstvo* u novu stranku pod imenom Stranka prava, kojoj je zatim koncem 1911. godine pristupila i milinovačka Starčevićeva stranka prava. Iako se zagrebački zubar, milinovac Ante Pavelić, protivio pristupanju svoje stranke Stranci prava, zbog čega je koncem 1911. godine i istupio iz stranke te na saborskim izborima održanima u prosincu 1911. godine nastupio kao samostalni kandidat u samoborskom izbornom kotaru,¹⁹⁸ gospićki milinovci, među kojima se nalazio i Antin brat Nikola Pavelić, na tim su saborskim izborima u Gospiću poduprli kandidata ujedinjene Stranke prava, Ivana Ružića, koji je pobijedio kandidata Hrvatsko-srpske koalicije Gjuru Šurmina.¹⁹⁹

Uspostava pravaškoga jedinstva na nacionalnoj razini nije bio jedini razlog opstanku pravaškoga saveza u Gospiću, nego su tomu doprinijeli i neki drugi čimbenici. Naime, sredinom 1913. godine ujedinjena Stranka prava ponovo se raspala na svoje konstitutivne elemente, frankovački i milinovački dio, no

¹⁹³ Naši dopisi, *Hrvat*, 11. travnja 1911, 2.

¹⁹⁴ Saborski izbori, *Hrvat*, 9. studenoga 1910, 1–2.

¹⁹⁵ Dr. Vinko Krišković, *Hrvat*, 3. listopada 1910, 1.

¹⁹⁶ Popunjenje gospićke župe, *Hrvat*, 22. srpnja 1911, 1.

¹⁹⁷ Gospićki župnik, *Hrvat*, 5. kolovoza 1911, 2.

¹⁹⁸ M. GABELICA, 2016, 747.

¹⁹⁹ Dva izbora, *Hrvat*, 30. prosinca 1911, 2.

savez gospićkih pravaša se održao i u tim okolnostima. Dok su primjerice na saborskim izborima održanima koncem 1913. godine milinovci u Senju poduprli kandidata Hrvatsko-srpske koalicije Guida Hreljanovića protiv frankovca Drage Vlahovića,²⁰⁰ u Gospiću se Ivan Ružić natjecao protiv kandidata Hrvatsko-srpske koalicije Vinka Kriškovića kao kandidat "složnih pravaša".²⁰¹ Potom je tijekom žestokih svađa milinovačkih i frankovačkih narodnih zastupnika u hrvatskom Saboru, Gospićanin Marko Došen izabran na dopunskim saborskim izborima u Karlobagu, održanima u ožujku 1914. godine, "kao kandidat sdruženih pravaša."²⁰² Na koncu u srpnju 1914. godine, uoči samoga rata, kada su milinovački narodni zastupnici u hrvatskom Saboru glasovali zajedno sa zastupnicima Koalicije o izbacivanju frankovačkih zastupnika sa saborskih sjednica, gospićki "složni pravaši" pobijedili su i na izborima za županijsku skupštinu održanima u gospićkom upravnom kotaru.²⁰³

Jedan od tih čimbenika, koji je dao doprinos opstanku pravaškoga saveza u Gospiću unatoč navedenim okolnostima, koje su radile protiv toga saveza, mogao bi se tražiti u zasićenosti gospićkih milinovaca politikom hrvatsko-srpske sloge. Isto kako se među gospićkim frankovcima začela milinovačka struja, koja je težila sporazumu sa Srbima na programu hrvatskoga državnog prava i koja se potom proširila na druge dijelove Ličko-krbavske županije, tako se čini da se upravo među gospićkim milincima začela i struja koja je najavila početak procesa povratka ličkih milinovaca izvornoj pravaškoj nacionalnoj ideologiji, koju je zastupala frankovačka stranka. Potpuno zatvaranje ovoga kruga spriječio je Prvi svjetski rat, koji je zaustavio započete političke procese, koji su potom u novoj državnoj zajednici pokrenuti u drugoj formi. Kako bi se to dokazalo, potrebno je izvršiti analizu političkih kretanja u Lici s posebnim naglaskom na Gospiću i njegovoj okolici u razdoblju između dvaju svjetskih ratova.

Zaključak

Gospić 90-ih godina 19. stoljeća postaje značajno središte pravaštva u Ličko-krbavskoj županiji. Istaknuti gospićki pravaši toga doba, mahom trgovci, bili su pripadnici višeg sloja gospićkog društva te su u svojim rukama imali i značajan novčani zavod, I. ličku štedionicu, pomoću koje su ostvarivali i svoj

²⁰⁰ Mojim klevetnicima, *Hrvatska*, (Zagreb), 22. siječnja 1914, 1.

²⁰¹ Kandidati Stranke prava, *Hrvatska zastava istine*, (Zagreb), 11. prosinca 1913, 2.

²⁰² Naknadni izbori u Karlobagu, *Hrvatska*, 27. ožujka 1914, 1.

²⁰³ Pravaška pobjeda u Gospiću, *Hrvatska*, 8. srpnja 1914, 3.

politički utjecaj. Njihovo pravaštvo više je bilo okrenuto postizanju hrvatske državne neovisnosti nego nacionalnom sadržaju takve države zbog čega su bili spremni i na sporazum s hrvatskim pravoslavnim stanovništvom oko zajedničke borbe za hrvatsku državnu neovisnost, priznajući zauzvrat srpski nacionalni karakter tomu stanovništvu. U tomu su ovi gospićki pravaši, među kojima su se isticali Marko Došen te Lovre Pavelić i njegovi sinovi, bili bliski matičnoj Stranci prava, odnosno Hrvatskoj stranci prava, od koje ih je dijelilo njezino priznavanje hrvatsko-ugarskih nagodbenih odnosa. Budući da ih je od Čiste stranke prava (Starčevićeve hrvatske stranke prava) dijelio navedeni nacionalni program, ovi gospićki pravaši okupljeni oko I. ličke štedionice dugo vremena nisu imali središnju stranku, kojoj bi bili lokalnim ogrankom.

Unutar pravaškoga tijela u Gospiću djelovala je i skupina koja je bila bliža frankovačkom tumačenju pravaškog programa, prema kojemu je nacionalni sadržaj buduće hrvatske države jednako bitan ili bitniji od same države. Ta je skupina okupljala niži društveni sloj nego što su bili pojedinci okupljeni oko I. ličke štedionice te je uz trgovce značajnu ulogu u toj skupini imalo župno svećenstvo gospićke okolice. Ova je skupina među gospićkim pravašima postajala sve utjecajnija, a kada je početkom 20. stoljeća uspjela zadobiti kontrolu nad gospićkim pravaškim listom *Hrvatom*, cjelokupna gospićka pravaška organizacija pristupila je frankovačkoj Starčevićевой hrvatskoj stranci prava. Pritom se pravaši okupljeni oko I. ličke štedionice nisu stopili s tom organizacijom, nego su tvoreći gospićku društvenu elitu ostali kompaktni, čekajući povoljne okolnosti da samostalno politički istupe.

Ove povoljne okolnosti stvorene su sukobima i naposljetku raskolom u Starčevićевой hrvatskoj stranci prava, koje su izazvali pojedinci koji su bili ideološki bliski i rodbinski povezani s gospićkim pravašima okupljenima oko I. ličke štedionice. Raskolom u ovoj stranci stvorena je nova Starčevićeva stranka prava kojoj je grupa gospićkih pravaša, okupljena oko I. ličke štedionice, postala lokalnim ogrankom. Razriješena frankovačke stege ova je grupa na području Gospića te Ličko-krbavske županije počela provoditi politiku hrvatsko-srpske sloge, očekujući od srpskoga stanovništva podršku svojem programu hrvatske državne neovisnosti. No, pred početak Prvoga svjetskoga rata ova je grupa počela napuštati ovu politiku te se počela ponovo približavati gospićkim pravašima frankovačke orijentacije. Budući da su postojeće okolnosti bile izričito protivne njihovom približavanju frankovcima, može se pretpostaviti da je uzrok tomu približavanju bio u spoznaji ove grupe da je njihova politika hrvatsko-srpske sloge doživjela neuspjeh.

Literatura

- Nikola BIČANIĆ, Dr. Fran Binički-život i djelo, *Senjski zbornik*, 22, Senj, 1995, 327–334.
- Ivan BRLIĆ, *Lička i senjska građanska društva 1835. – 1945.*, Zagreb, 2017.
- Ivan BRLIĆ, Politički i medijski sukobi Senja i Rijeke oko djelovanja parobrodarskih društava na početku XX. stoljeća, *Časopis za suvremenu povijest*, 49/1, Zagreb, 2017, 101–121.
- Antonia DOŠEN, Prva lička klesaona za gradnju i umjetnost i rad Stjepana Vukelića u Gospiću, *Senjski zbornik*, 39, Senj, 2012, 113–132.
- Mislav GABELICA, Ideološke razlike između milinovačkih i frankovačkih pravaša uoči Prvoga svjetskog rata (1908. – 1914.), *Pravaštvo u hrvatskome političkom i kulturnom životu u sučenu dvaju stoljeća*, Zagreb, 2013, 283–303.
- Mislav GABELICA, Katolički svećenici u banskoj Hrvatskoj na izbornim listama frankovačkih pravaša (1895. – 1913.), *Pilar-Časopis za društvene i humanističke studije*, 7/14, Zagreb, 2012, 35–67.
- Mislav GABELICA, Zakon o izvlaštenju zemljišta na morskoj obali iz 1914. godine, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 46, Zagreb, 2014, 239–261.
- Mislav GABELICA, Starčevićeva hrvatska stranka prava (Stranka prava) i izbori za zagrebačko gradsko zastupstvo od 1904. do 1917. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 48/3, Zagreb, 2016, 727–761.
- Ante GLAVIČIĆ, Iz prošlosti Hrvatskog Sokola u Senju uz 105. obljetnicu društva, *Senjski zbornik*, 21, Senj, 1994, 239–252.
- Mirjana GROSS, Hrvatska uoči aneksije Bosne u Hercegovine, *Istorija XX. veka*, 3, Beograd, 1962, 153–267.
- Rudolf HABEDUŠ, Došen, Marko, *Hrvatska enciklopedija*, sv. 5, Zagreb, 1945, 220–221.
- Željko HOLJEVAC, Ličko-krbavska županija u identitetu Like, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, Knjiga I., Zagreb-Gospić, 2009, 427–465.
- Mira KOLAR, Senjanin Josip Gržanić, pravaški političar, u obnovi Senja i Hrvatske, *Senjski zbornik*, 22, Senj, 1995, 267–292.
- Mira KOLAR, Senjska trgovačko-obrtnička komora 1875.-1924. I. dio (1875.-1890), *Senjski zbornik*, 28, Senj, 2001, 153–181.
- Nikola KOLAR, *Vodstvo Starčevićeve hrvatske stranke prava i njegovo poštenje*, Zagreb, 1908.
- Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895. – 1903.*, Zagreb, 2001.
- Stjepan MATKOVIĆ, Politički put dr. Ante Pavelića (1869. – 1938.) od početaka do stvaranja Narodnog vijeća SHS, *Zbornik u čast Hrvoja Matkovića u povodu 80. godine života*, Zagreb, 2005, 213–234.
- Nikola MENDEŠ, Parobrodarske veze Senja i Rijeke do završetka Prvog svjetskog rata, *Senjski zbornik*, 38, Senj, 2011, 193–216.
- Slaven RAVLIĆ, Došen Marko, *Tko je tko u NDH*, Zagreb, 1997, 95–96.

- Nives RUMENJAK, *Politička i društvena elita Srba u Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća. Uspon i pad Srpskoga kluba*, Zagreb, 2005.
- Marko ŠARIĆ, Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14., *Identitet Like: korijeni i razvitak*, Knjiga I., Zagreb-Gospić, 2009, 325–384.
- Dragovan ŠEPIĆ, Frano Supilo. U povodu stogodišnjice rođenja, *Časopis za suvremenu povijest*, 5/2, Zagreb, 1970, 213–229.
- Jaroslav ŠIDAK – Mirjana GROSS – Igor KARAMAN – Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860. – 1914.*, Zagreb, 1968.
- Nikola ŠIMUNIĆ – Ivan BRLIĆ, Senjsko parobrodarstvo i socioekonomske prilike na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, *Geoadria - znanstveni časopis Hrvatskog geografskog društva u Zadru i Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru*, 19/1, Zadar, 2014, 101–128.
- Ana TOMLJENović, Gospićanin Lovre Pavelić i njegova obitelj među najutjecajnijim građanima svoga vremena, *Gospić. Grad, ljudi, identitet*, Zagreb-Gospić, 2013, 333–354.
- Jasna TURKALJ, Pravaški pokret u brinjskom kraju 1880-ih godina, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, Knjiga I., Zagreb-Gospić, 2009, 407–425.
- Jasna TURKALJ, Senj i Senjani u pravaškom pokretu 1880-ih godina, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 2003, 287–319.
- Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN, Županijsko uređenje u posljednjoj fazi postojanja (1881. – 1918.), *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb, 1996, 99–111.

Objavljeni i arhivski izvori

- Tihomir CIPEK, Stjepan MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842. – 1914.*, Zagreb, 2006.
- Hrvatski državni arhiv (HDA), DVD: 363., Matična knjiga vjenčanih župe u Gospiću 1878. – 1942.
- Hrvatski državni arhiv (HDA), DVD: 365., Matične knjige rimokatolika, Župa Gospić, Status animarum: 1835, Status animarum: 1910.
- Hrvatski državni arhiv (HDA), M-1270., Matične knjige rimokatolika, Župa Otočac, Matična knjiga vjenčanih 1826. – 1904.
- Hrvatski državni arhiv (HDA), fond: Predsjedništvo zemaljske vlade (PrZV), kutije: 680., 773., 774., 781., 914.
- *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1908.*, Zagreb, 1908.
- *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1909.*, Zagreb, 1909.
- *Izveštaji upravnoga odbora i kr. županijske oblasti županije Ličko-krbavske za godinu 1900.*, Senj, 1901.

- *Izveštaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za 1905. godinu, Gospić, 1906.*
- *Izveštaj upravnog odbora i kr. podžupana županije Ličko-krbavske za 1910. godinu, Gospić, 1911.*
- *Popis žiteljstva od 31. XII. 1910. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1914.*
- *Stenografski zapisnici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije petogodišta 1913. – 1918., svezak I., Zagreb, 1914.*

Novine

- *Hrvat, Gospić*
- *Hrvatska, Zagreb*
- *Hrvatsko pravo, Zagreb*
- *Hrvatska sloboda, Zagreb*
- *Hrvatska zastava, Zagreb*
- *Hrvatska zastava istine, Zagreb*
- *Hrvatska sloboda, Zagreb*
- *Liečnički viestnik, Zagreb*
- *Narodne novine, Zagreb*
- *Starčevićanac, Gospić*
- *Starčevićanac, Zagreb*

THE PARTY OF RIGHTS IN GOSPIĆ FROM 1880's TO 1914

Summary

In the article the author deals with the development of the right's organisation in Gospić and analyses the social and ideological differences amongst its followers, which according to his judgement caused permanent conflicts within this organisation. The author observed two rights' groups in Gospić in the period from 1895 to 1914: one which gathered together members of Gospić's higher social class and where high ranking merchants on the property ladder were dominant, and the other, which in relation to the first group gathered together the lower social class and where alongside merchants of a lower income the clergy of Gospić's surroundings participated to a greater extent. Although both groups are considered as having members of the Party of Rights, the author notes the social differences amongst them as well as the great ideological differences, which were particularly visible in the national section of the Party of Rights agenda. The first, more affluent rights' group, in which Marko Došen and Lovre Pavelić and his sons stand out, placed the constitutional part of the rights' agenda in first place, and aspired to the realisation of Croatian state independence in collaboration with the Croatian Orthodox population, recognising, in turn, the population of Serbian national character. The second group, in which Ivan Bušljeta, Dragutin Smojver and the priest Stipe Vučetić stand out, placed the national part of the Party of Rights' agenda in first place, in accordance which it negated the Serbian national character to the Croatian Orthodox population, and it avoided any kind of contact with the political representatives of that population, due to which they were forced to give it national concessions in Croatia. The conflict between these two groups in Gospić culminated in 1908, when on a national level there came the split of Starčević's Croatian Party of Rights, within which both Gospić's Party of Rights groups had operated to that time. The author noted a calming of this conflict in the years leading up to the First World War and considers whether amongst other things it happened because of the fact that in that time Pavelić-Došen's group also assessed that its policy of a Croatian-Serbian accord had failed.

Keywords: Gospić, Party of Rights, Frankovici (followers of Josip Frank), Milinovci (followers of Mile Starčević).